

NR. 126 € 3,15

De Kleine Aarde

KWARTAALBLAD VOOR EEN DUURZAME LEEFSTIJL

Thema

Duurzame stedenbouw

Herfst
2003

WOONPLAATS:

GENEMUIDEN

BEROEP:

MULTIMEDIA DESIGNER EN ONDERNEMER

MONDIALE VOETAFDruk:

5,5 HA

De step is vervoer, recreatie en sport tegelijk, voor mensen van vier tot tachtig. De tijd dat voorbijgangers lacherig naar het voorhoofd wezen is voorbij. De oudste step is zo'n duizend jaar oud maar ook yuppen verplaatsen zich heel trendy per step door grote kantoren. De grote steprace van Rotterdam naar Den Hout trekt 800 deelnemers. Thijza Brouwer, met een eigen bedrijf voor import, verkoop en verhuur van steps, was er natuurlijk ook. Ze stept vanaf haar twaalfde, de laatste jaren als een van de dertig wedstrijdssporters van Nederland. Elk weekend zijn er wel wedstrijden in Nederland en voor 100 kilometer steppen maakt Thijza vaak een veelvoud aan autokilometers. Ze was al vijf keer in Helsinki, zes keer in Tsjechië en nu voor het eerst een internationale wedstrijd in Italië. Ondanks het carpoolen tikken die kilometers door. Voor de rest valt het allemaal erg mee. Dure apparaten koopt ze niet vaak; haar computer gebruikt de meeste stroom. Vroeger was ze lid van Greenpeace en ze leeft nog altijd heel bewust met de natuur. Dat past bij het opgroeien tussen de boerderijen op de dijk. Maar als telg van een slagersfamilie blijft een stukje vlees heilig.

THIJZA BROUWER (31)
'De step is
oervervoer'

TEKST: ERIC SCHOONES

FOTO: RUD ROGER

ZONDAG 21 SEPTEMBER

VAN 12 TOT 17 UUR

OPENING INTERACTIEVE VOEDINGSTENTOONSTELLING

Vanaf 19 september heeft De Kleine Aarde er een smakelijk element bij in haar Eco-park: een interactieve Voedingstentoonstelling. Hier kan de bezoeker ontdekken hoe hij door bewust kiezen en kopen, beter met voeding kan omgaan. Thema's die onder meer aan bod komen: "Minder en beter vlees", "Voedselkilometers" en "Genetische manipulatie".

Zondag 21 september wordt om 12 uur de tentoonstelling geopend met een culinair evenement.

De voedingstentoonstelling is te bezichtigen van dinsdag tot en met zondag van 10 tot 17 uur in het Bezoekerscentrum.

De Kleine Aarde
Postbus 151, 5280 AD Boxtel
Tel.: (0411) 68 49 21, fax: (0411) 68 34 07
E-mail: info@dekleineaarde.nl
Internet: www.dekleineaarde.nl
Bezoekadres: Het Klaverblad 1, Boxtel

De Kleine Aarde wil zoveel mogelijk mensen inspireren tot een duurzame leefstijl.

Dit tijdschrift verschijnt viermaal per jaar. Columnisten schrijven onder eigen verantwoordelijkheid. Hun mening dekt niet noodzakelijk die van De Kleine Aarde.

Het tijdschrift is gedrukt op 100% kringlooppapier. De gebruikte inkt is minder milieubelastend en op basis van plantaardige oliën.

Redactie: Marina de Bekker, Gürtan Ercan, Peter Waterkoort (hoofd- en eindredactie)

Omslagfoto: Watereiland Nieuwland in Amersfoort.
Foto: Gerard Dubois

Aan dit nummer werkten verder mee:

Aerophoto, Hans Allart, Archi Service, Artishock Projecten Chris Barten, BEAR Architecten, Brains Unlimited, Buro Kloeg, Véronique Damoiseaux, Alexis van Erp, Paul van Galen/Kina, Goede Waar & Co, Sijmen Hendriks/ Hollandse Hoogte, Katrien Holland, Marcel D'Hont, Dick Klees, Machteld Klees, Marianne van Lubek, Marie-José Meertens, Sandra Peerenboom, Michèl Post, Ruud Rogier, Roos van der Sanden, Eric Schoones, Hans Joachim Schröter, Eric Snelleman, Annelijn Steenbruggen, Edwin Stoffer, Monique Vaessen, Ellen Winkel en Tseard Zoethout

Advertenties: Heleen Petter, tel. (0411) 68 49 21

Toezening tijdschrift: Het tijdschrift wordt bij een minimumdonatie van € 15,- toegezonden aan Vrienden van De Kleine Aarde. De standaarddonatie bedraagt € 25,-. Vriend wordt u door een bijdrage over te maken op giro 52730 van De Kleine Aarde in Boxtel. Zet erbij "nieuwe vriend". Voor België is het gironummer 000-1137770-57. Wij nemen aan dat u Vriend blijft tenzij u ons uiterlijk 1 oktober anders bericht.

Nabestellingen: Het is mogelijk om eerdere nummers na te bestellen door de prijs plus verzendkosten over te maken op giro 52730 van De Kleine Aarde in Boxtel. Nrs. 1- 116 uitverkocht. Nrs. 117-122 € 1,70. Vanaf nr. 123 € 2,70. Verzendkosten € 1,36 voor 1 exemplaar, € 2,27 voor meer exemplaren.

Vormgeving: Quadro Vormgevers, Oss
Druk: Macula, Boskoop

Uitgave: Stichting De Kleine Aarde, Centrum voor een duurzame leefstijl

Auteursrecht: De Kleine Aarde 2003
ISSN 0166-3704

De Kleine Aarde is een van de goede doelen van de Nationale Postcode Loterij.

Thema Duurzame Stedenbouw

8

Praktische idealisten

18

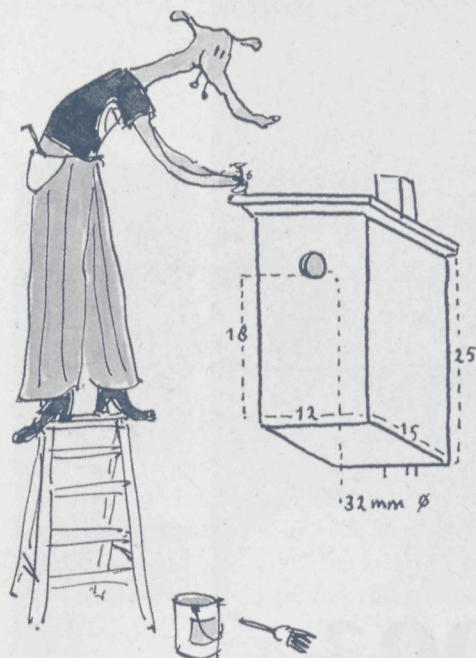
Eetbaar tuinieren

37

Spijker Wanden en muren

38

Vogelnestjesbouwer **Ecco Eko** 16

De Omslag biologisch boeren 36

En verder...

MV (binnenkant cover)

Voedingstentoonstelling	1	Activiteitenagenda	23
Open Dag	4	Cursussen	24
DKA-nieuws	5	Service	27
Uit 't Nieuws	6	Mensen & mogelijkheden	29
Web & wijs	7	Ideële keurmerken	30
Ecocrypto	15	Vajra	31
Column Henselmans	15	Diervriendelijk dineren	32
Snoeien	17	Groene Vingers	34
Regeladvertenties	20	Gelezen	40
DKA activiteitenkrant	21	Vergoeding zonnepanelen	41

In Goede Aarde

Begin juli bezocht ik de tentoonstelling Organische architectuur in de Beurs van Berlage. De tentoonstelling bestond uit een verzameling afzonderlijke, harmonieuze, op de natuur geïnspireerde initiatieven. Dat riep bij mij allerlei vragen op over de functie van duurzaam ecologisch bouwen. Kan mooi ook ecologisch verantwoord en organisch zijn? Leent het zich ook voor grootschalige projecten of blijft het alleen gekoppeld aan kleinschaligheid? Een wereldwijde milieu-problematiek vraagt tenslotte om een grootschalige aanpak.

In dit nummer wordt duurzame stadsontwikkeling onder de loep genomen. Is duurzaam stedenbouw een illusie of een noodzakelijke ontwikkeling? In ieder geval wel een actueel onderwerp. Want in Nederland rukt de verstedelijking op: meer steen, minder groen. Een interview met Tjeerd Deelstra over duurzame doelstellingen in ruimtelijke ordening, een artikel over bewonersparticipatie bij het maken van een stedenbouwkundig plan en een verslag over het Boxtelse, vlakbij huis, duurzaam bouwproject "In Goede Aarde".

Praktische idealisten doen ook van zich spreken. Natasja van den Berg en Sophie Koers schreven een handboek voor de beginnende wereldverbeteraar. Twee jonge, idealistische vrouwen met moderne antwoorden op maatschappelijke vragen. Tot slot een tip voor aankomende zonnepaneelbezitters: ouderwetse, analoge elektriciteitsmeters met een ronddraaiend wiel. Deze meters verrekenen het gunstigst de stroom uit zonnepanelen. Goed voor het milieu en voor de beurs: "praktisch" idealisme vermengd met Nederlandse deugdelijkheid.

Peter Waterkoort,
eindredacteur

Open Dag 2003

Tijdens de jaarlijkse Open Dag op 29 juni genoten ruim 2000 bezoekers van een kleurrijk programma. De Bike-Experience stond extra in het zonnetje met een wervelende fietsshow en er was een fotogenieke donateurwervingsactie!

TEKST: MARINA DE BEKKER

Bike-Experience

Clownvrouwtje Toetje draaide op haar eigen "eenwieler"enthousiast rondjes op de Bike-Experience. Een goed voorbeeld doet goed volgen.

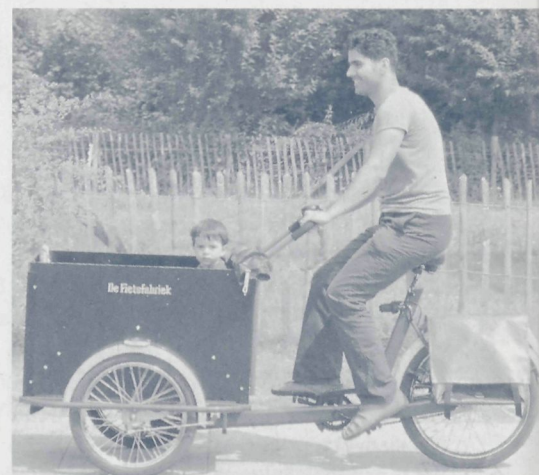

Donateur in een lijstje

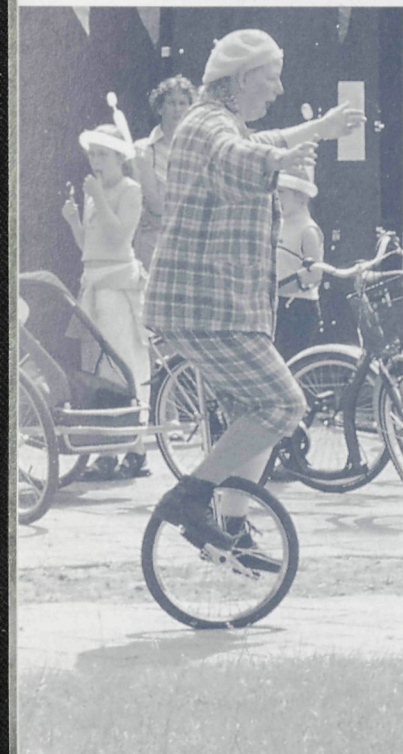
Mevrouw Elink-Schuurman uit het Overijsselse Lettele, was de eerste nieuwe donateur en ging ook als eerste op de digitale plaat. Het hondje als geslaagde supportact. Mevrouw Elink en alle andere nieuwe donateurs: van harte welkom bij De Kleine Aarde!

Fietsplezier met kinderen

Veel bezoekers maakten een proefritje op een van de bijzondere fietsen uit de collectie van de Bike-Experience: familietandems, "moederfietsen", bakfietsen en kinderkarren. Fietsplezier met kinderen: daar draaide het om!

FOTOS CHRIS BARTEN EN GÜRTAN ERGAN

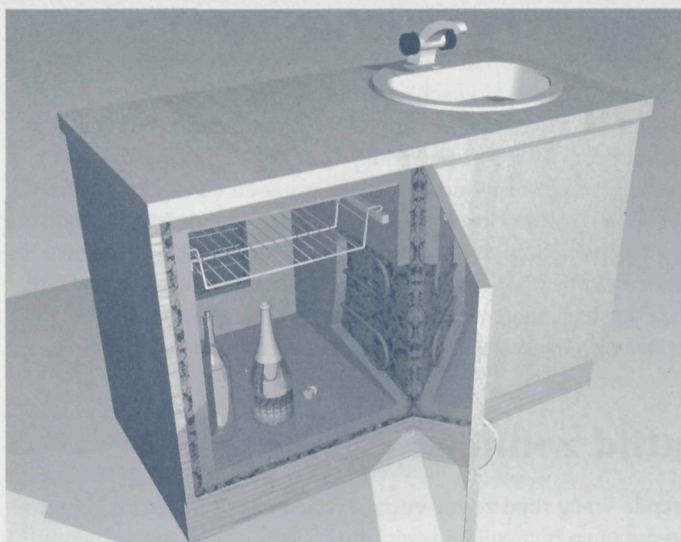

De Kleine Aarde te gast op VARA's Vroege Vogels Festival

Op zondag 28 september viert het VARA programma Vroege Vogels haar 25-jarig jubileum. In het park Berg en Bos in Apeldoorn, zetten de VARA en zeker 150 natuur- en milieuorganisaties de tenten op voor het Vroege Vogels Festival. Het motto van deze dag is: Ontdek De Toekomst! De Kleine Aarde is ook een van de deelnemers en wij gaan letterlijk de vlag uithangen op het festivalterrein. Kom ons gezellig opzoeken op het eiland Life-Style en kijk uit naar de grote, kleurige banieren waarop de thema's van De Kleine Aarde schitterend uitgebeeld zijn. Hier ziet u alvast een voorproefje. Het festival is gratis toegankelijk. Informatie: www.omroep.nl/vara/vroegevogels/

Foto links: een DKA-banier.

ILLUSTRATIE: ARCHI SERVICE

Nieuw: stroomloze Koele Kast

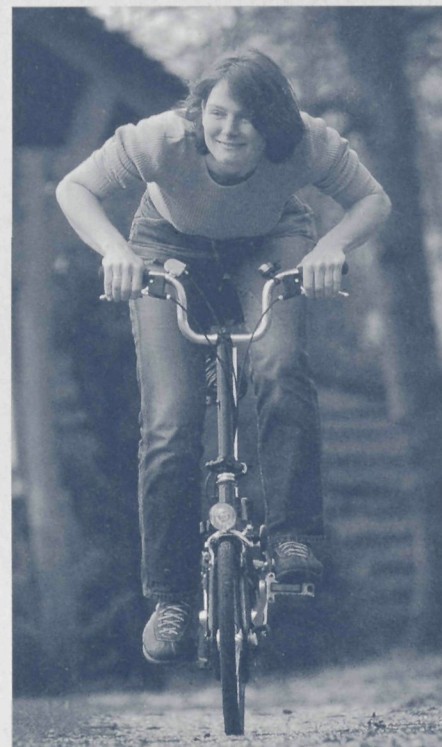
In de Huiskamer in het Bezoekerscentrum staat sinds kort een voorbeeld van een Stroomloze Koele Kast. Hierin kun je groenten, dranken en zuivel goed koel houden (op de hete dagen in de zomer na). Een muur aan de noordkant van het huis is de ideale plaats voor de kast. De kast is goed geïsoleerd. Naar buiten toe is er een regelbaar rooster om de kou en koelte van de buitenlucht te benutten. Het koude water van de keukenkraan stroomt langs de binnenwand: dat is een extra koeltebron. Deze Stroomloze Koele Kast is ontworpen door Renz Pijnenborgh van Archi Servive in 's-Hertogenbosch en uitgevoerd door Splinter Natuurlijk Wonen in Zwolle. Creemers Leemstuc & Ontwerp uit 's-Hertogenbosch zorgde voor de afwerking met leem.

Ruim 850 reacties op lezersonderzoek!

Trouwe lezers stuurden in grote getale het formulier van het lezersonderzoek retour. De Kleine Aarde telde ruim 850 inzendingen. Dat is een hele hoge respons voor een dergelijk onderzoek. De Kleine Aarde is dan ook heel blij met deze warme belangstelling van haar donateurs voor het tijdschrift. Op deze plaats hartelijk dank aan alle inzenders. Inmiddels zijn we de resultaten aan het uitwerken. U hoort nog van ons: via dit tijdschrift of via de website van De Kleine Aarde.

Vouwfietsen op de Bike-Experience

De testplaats voor fietsen Bike Experience is onlangs uitgebreid met vouwfietsen. De lichtgewicht vouwfiets is een ideale aanvulling bij treinreizen: voor- en natransport zijn letterlijk in een handomdraai geregeld. De collectie testfietsen bestaat nu totaal uit ruim dertig modellen en accessoires. Op een speciaal parcours kan iedereen tot 1 november deze modellen uitproberen. Openingstijden: woensdag, zaterdag en zondag van 11 tot 17 uur. Voor de Bike-Experience geldt een toeslag van € 1,- p.p. Kinderen tot 12 jaar gratis. Kijk op www.dekleineaarde.nl voor meer informatie.

SANDRA PEERENBOOM

AGENDA

Pompoen- en kalebasdagen

Het Beiaard- en natuurmuseum in Asten houdt van 16 tot en met 24 oktober de jaarlijkse pompoen- en kalebasdagen. Er zijn zaden, vruchten en jams te koop. Proef ook de heerlijke soep, jam, cake of chutney, gemaakt van pompoen. Informatie: tel. (0493) 69 18 65.

WereldWaterWedstrijd.

Wereldwijd is water een schaars goed geworden. Vooral voor mensen in ontwikkelingslanden is het niet altijd makkelijk om aan schoon drinkwater te komen.

COS Utrecht organiseert tot 1 november de WereldWaterWedstrijd. Teken, schilder, schrijf of fotografeer wat

jij belangrijk vindt aan WATER, niet alleen in Nederland maar wereldwijd. De twintig winnende inzendingen worden gebundeld in een kaartenboekje en zijn daarnaast vanaf

12 december te bezichtigen in het Waterleidingmuseum in Utrecht. Informatie en inschrijving: tel. (030) 231 10 94, of: www.cossen.nl/utrecht.

Ontdekkingstochten

Kinderen van 8 tot 12 jaar kunnen meedoen aan maandelijkse ontdekkingstochten door de natuur georganiseerd door het IVN en het Natuurmuseum Nijmegen.

Data: woensdag 8 oktober (Paddestoelen), 12 november (Struinen in de Millingerwaard) en 10 december (Wortelen en knollen). Deelname kost € 2,-. Met een stempelkaart betaal je € 1,25. Vooraf inschrijven bij het museum, tel. (024) 329 70 70.

Botanische tuinen

Op 11 en 12 oktober organiseert het Von Gimborn arboretum in Doorn een familieweekend met allerlei activiteiten, onder andere knutselen met herfstmaterialen. Onder leiding van een gids wandelt u om 11.00 uur en om 14.00 uur langs de prachtige bomen in het arboretum. Informatie: tel. (030) 253 54 55, of: www.bio.uu.nl/botgard/gimborn.

PAUL VAN GAALEN/KINA

Rijkswaterstaat helpt dieren oversteken

Na de bekende ecoducten over de A50 op de Veluwe, werkt Rijkswaterstaat nu ook in Zuid-Nederland aan een verbindende ecologische schakel tussen belangrijke natuurgebieden. Eind oktober start aannemerscombinatie Ballast Nedam/Arcadis met de bouw van de 50 meter brede natuurbrug "Het Groene Woud" over de A2 op de grens van Boxtel en Best. Natuurpark Het Groene Woud is 7500 ha groot en vormt de groene driehoek tussen de steden Tilburg, Den Bosch en Eindhoven. De natuurbrug is bedoeld als oversteek voor dieren als reeën, konijnen, padden en salamanders. Grote grazers zoals runderen en edelherten worden op termijn in het gebied uitgezet en kunnen dan ook via de natuurbrug de oversteek wagen. De natuurbrug is eind 2004 gereed. Informatie: <http://www.minvenw.nl/rws/dww/periodieken/vianatura/020813/05.htm>.

Terugverdientijd zonne-energiesystemen

Een regelmatig terugkerende vraag rond zonne-energiesystemen is of deze de geïnvesteerde energie wel terugverdienen binnen hun levensduur. De energietrugverdientijd is de tijd die deze systemen moeten werken vóórdat ze de energie hebben opgeleverd die nodig was om de apparatuur te produceren. Daarna pas leveren ze een positieve bijdrage leveren aan het milieu, want de productie-energie is nog vaak uit fossiele energiebronnen opgewekt. Voor de huidige generatie PV-panelen voor consumenten ligt de energietrugverdientijd op 4 tot 6 jaar. Voor toekomstige generaties PV-panelen lijkt een terugverdientijd van minder dan twee jaar haalbaar. Voor zonneboilers wordt de terugverdientijd geschat op slechts een jaar. In dat getal is echter alleen het materiaalgebruik en niet de productie en plaatsing van de boiler meegenomen.

Voor meer informatie: www.duurzame-energie.nl, tel. (0900) 98 92 (€ 0,10 p.m.).

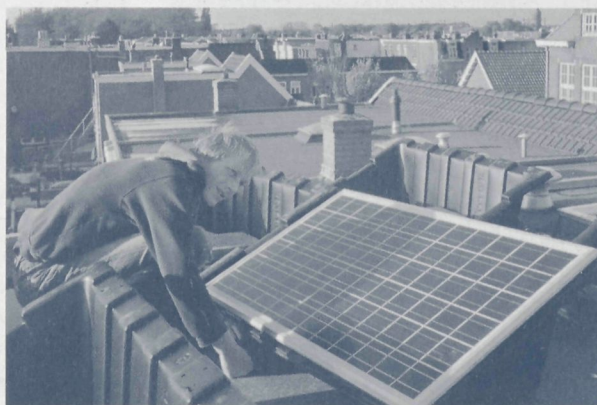

FOTO: SIJMEN HENDRIKS/H

Verbeterde etikettering GM voedingsmiddelen in zicht

Begin juli heeft het Europese Parlement ingestemd met twee voorstellen voor een aangescherpte wetgeving ten aanzien van de etikettering van genetisch gemanipuleerde ingrediënten (GM) in voedingsmiddelen. De nieuwe wetgeving houdt in dat GM in veel meer gevallen dan nu, op het etiket vermeld moet worden. Dit geldt voor al het "directe" gebruik van GM, dus ook als het gaat om bijvoorbeeld olie die van GM soja gemaakt is, of additieven die door GM bacteriën zijn geproduceerd.

FOTO: GREENPEACE

"Indirect" gebruik is helaas niet in de nieuwe wetsvoorstellen opgenomen. Dit betekent bijvoorbeeld dat het gebruik van GM veevoer niet op de vlees- of melkverpakking terug te vinden is. De nieuwe wetgeving is waarschijnlijk rond

de jaarwisseling van kracht. Het is nog niet bekend wanneer de consument de aangescherpte etikettering daadwerkelijk op de verpakking aantreft. Meer info: tel. (020) 686 33 38, of: www.goedewaar.nl.

Handen uit de mouwen op Natuurwerkdag 2003

Op zaterdag 1 november 2003 vindt voor de derde keer de landelijke Natuurwerkdag plaats. De Natuurwerkdag is een initiatief van organisaties als IVN, KNNV, Scouting Nederland, Stichting Vobula, Natuurmonumenten, Landschapsbeheer en Staatsbosbeheer. Op meer dan 150 locaties in Nederland kunnen liefhebbers van natuur en landschap aan de slag. Van wilgen knotten tot poelen schonen en van boompjes verwijderen tot boompjes planten.

Help mee om het bos, idyllische laantjes, oer Hollandse dijken en bijzondere vennen in stand te houden. Aanmelden kan tot eind oktober via: www.natuurwerkdag.nl, of via: info@natuurwerkdag.nl of via tel: (0900) 777 0900.

FOTO: BRAINS UNLIMITED

ENERGIEBEWUST

Naast transport zorgt bewoning voor een groot deel van schadelijke emissies. Wanneer burgers iets beter opletten, wordt met een kleine energiebesparing al veel ten goede bereikt. Waarom dan niet meteen overstappen op duurzaam?

www.energiewereld.nl

Consumenten zien door de bomen het bos bijna niet meer nu de liberalisering van de energiemarkt doorzet. Deze website brengt de verschillen tussen grijze en groene energie in kaart, geeft veel nieuws en laat zien waar u het beste uw stroom kunt inkopen. Niet direct een site voor energiebesparing maar wel een die u wegwijst in de energiemarkt.

www.greenprices.nl

Psst, niet verder vertellen maar dit is echt de beste Nederlandstalige website over groene energie in Nederland (en Europa). Wat is duurzame energie, uit welke bronnen komt het vandaan, wat zijn de laatste cijfers over groene stroom? Hier kunt u het vinden. Net als prijsvergelijkingen, de top twintig van groene stroom klanten en andere zaken. Klein minpuntje: er staan wel veel banners (reclameboodschappen) op. Dat moet u dan voor lief nemen.

www.durion.nl

Deze prijsvechter op de duurzame energiemarkt biedt volgens eigen zeggen groene stroom aan voor een prijs lager dan grijze stroom. Men verhuut niet dat een groot deel met biomassa wordt opgewekt (net zoals de meeste andere energieaanbieders doen). De Spartaans ingerichte website roept de consument op zo snel mogelijk naar duurzame energie over te stappen. Niet doen: neem de tijd, leef gerust maar doe het wel bewust.

www.avepa.nl

Persoonlijk advies blijft het beste. Sinds drie jaar bestaat het EPA, het Energie Prestatie Advies waarvoor u € 200,- van het energiebedrijf terugkrijgt. Een adviseur brengt energiebesparende maatregelen in kaart, schat hoe snel u de investeringen terugverdient en geeft aan welke premies of subsidies mogelijk zijn. Deze website verstrekt zowel nieuws over de EPA als een actuele lijst van alle gecertificeerde adviseurs.

Thema

An aerial photograph of a city landscape, likely Amsterdam, showing a river (the IJ) flowing through the center. The river is flanked by dense urban development, including residential buildings, commercial structures, and green spaces. The text 'Duurzame STEDEN-BOUW' is overlaid on the image in a large, white, serif font. The word 'Duurzame' is in a smaller font size than 'STEDEN-BOUW', which is split into two lines. The background shows a mix of urban and suburban areas with various building types and greenery.

Duurzame STEDEN- BOUW

Postzegelplanning

DESASTREUS VOOR DUURZAME STEDELIJKE ONTWIKKELING

De ruimtelijke ordening in Nederland lijdt aan aderverkalking. Door gebrek aan samenhang slibben onze steden dicht, krijgt duurzame energie weinig aandacht en schitteren innovatieve oplossingen vooral door afwezigheid. Ir. Tjeerd Deelstra, directeur van het Delftse IIUE (International Institute for Urban Environment), ziet echter genoeg kansen om "postzegelplanning" in duurzame stedenbouw te veranderen.

TSEARD ZOETHOUT

Volgens stedenbouwkundige Deelstra is in Nederland de kennis en het instrumentarium voor duurzame stedenbouw aanwezig. Vaststaat immers dat Nederland over enkele decennia vrijwel geheel verstedelijkt zal zijn. Toch kan ook dan volledig aan duurzame doelstellingen in ruimtelijke ordening (RO) worden voldaan. Deelstra gaat uit van een stadsgewest van circa drie miljoen inwoners, een optimum waar water, energie, materialen en grondstoffen in volledig gesloten systemen voorhanden zijn.

Duurzame doelstellingen

Zijn dergelijke, gesloten stadsgewesten haalbaar? Volgens Deelstra wel. Als ideaalbeeld staat hem voor ogen een metropool als de Randstad met enkele stadsgewesten, elk met circa drie miljoen inwoners, die op diverse schaalniveaus kringlopen herscheppen. In de open ruimte tussen die stadsgewesten liggen natuurlijke landschappen waar het water - dat nu haar natuurlijke loop volgt - in grote spaarbekkens voor stedelijk drinkwatergebruik wordt opgeslagen. Tussen natuurlijke bossen en op ruige weidegebieden vindt doorgaans biologische landbouw plaats. Daarnaast heeft multifunctioneel gebruik van de landschappelijke ruimte oude monoculturen vervangen terwijl de voedselproductie bijna volledig op het stadsgewest is gericht. Organisch afval uit de stad wordt in biogas en compost omgezet, of rechtstreeks in kleinschalige veeteelt en de nieuwe land- en tuinbouw gebruikt als meststof.

Multifunctionele toepassingen

Aansprekende voorbeelden zijn er genoeg. Deelstra schudt ze bijna moeiteloos uit z'n mouw. 'Een schapenhouderij annex beautyfarm kan, naast wol en vlees, ook mest verhandelen. Daarop kunnen wieren groeien die voor cosmeticadoeleinden geschikt zijn te maken. Hemelwateropslag en afvalwaterzuivering kunnen we combineren met vijvers waarin diverse soorten vis worden gekweekt. Of denk eens aan het uitlaten van je hond tussen snelgroeiende populieren die lichtverontreinigde grond zuiveren en later als brandstof in biomassacentrales worden gebruikt. De zware industrie vindt op compacte "eilanden" plaats,

omringd door bosachtige vegetatie waarin vogels, insecten, amfibieën en kleine zoogdieren zich ophouden. Bouwmaterialen komen enkel uit de recyclingindustrie of vernieuwbare bronnen, bijvoorbeeld bioplastics. Zo worden milieu-emissies van handel en nijverheid verwaarloosbaar', schetst hij.

Energievoorziening

Tussen de diverse kringstoflopen zijn allerlei uitwisselingen mogelijk, net als in de natuur. Dat gaat helemaal op voor fotovoltaïsche elektriciteitsopwekking, de duurzame energiebron bij uitstek. Eigenlijk bootsen PV cellen fotosynthese na, een biologisch proces waarin chlorofyl (de groene stof in de plant) het zonlicht in biomassa (energie) omzet. De techniek is aanwezig om grote gedeelten van het Nederlandse dakoppervlak met PV panelen te vullen waarmee we vrijwel volledig in onze energiebehoefte kunnen voorzien. Ook worden lage temperatuursystemen met warmtepompen en zonneboilers op grote schaal ingezet, afhankelijk van de sociaal-geografische situatie. Natuurlijke of intelligente ventilatiesystemen hebben het inmiddels allang gewonnen van de gesloten warmteterugwinning via mechanische ventilatie, ventilatiesystemen die bijdragen aan een minder gunstig binnenklimaat.

Symbiotische samenhang

De ene lokatie is de andere natuurlijk niet. Samenhang, diversiteit en schaal blijven noodzakelijk: van duurzame renovatie van een historische stadskern tot vergroening van industriële lokaties. In het ideaalbeeld van Deelstra zijn gebouwen architectonisch niet alleen bijzonder fraai maar ook demontabel en uitbreidbaar geworden. Omdat het buurtkantoor een centrale plaats heeft ingenomen, is mobiliteit sterk gereduceerd. De ICT (informatie- en communicatietechnologie) ondersteunt buurtkantoor, thuiswerk en onderwijs, de zorg en de cultuur. Deelstra ziet daarbij een symbiotische samenhang met sociale aspecten. 'Door meteen in het begin al interregionaal samen te werken, kunnen we natuurlijke kringloopsystemen in een stedelijke of landelijke ambiance herscheppen. Dergelijke processen versterken de sociale samenhang in een wijk en de betrokkenheid van inwoners met de omgeving', meent Deelstra.

Weinig afstemming

De werkelijkheid is nochtans weerbarstiger. Voor duurzame stedelijke ontwikkeling bestaat weinig bestuurlijke prioriteit terwijl interregionale samenhang ontbreekt. Als gevolg daarvan bouwt men maar raak, ook aan randen van natuurgebieden, en stemt men gemeentelijke plannen nauwelijks op elkaar af. Op zogenaamde zichtlocaties langs snelwegen verrijzen bedrijventerreinen die door de lange op- en afritten vaak moeilijk bereikbaar zijn. Bij de beslissers ontbreekt het vooral aan kennis en motivatie om duurzame stedenbouw praktisch toe te passen. Hoewel voor woonwijken al geruime tijd selectieve verkeerssystemen zijn ontwikkeld die tot milieuvriendelijk gedrag uitnodigen (als deelauto, beter openbaar vervoer, lopen of fietsen), voeren gemeenten en projectontwikkelaars slechts weinig van zulke maatregelen uit.

Marktgericht werken

Deelstra heeft er wel een verklaring voor. Corporaties opereren tegenwoordig marktgericht waardoor duurzame oplossingen als sneeuw voor de zon verdwijnen. Ook gemeenten hebben daar mee te maken. 'Neem nu eens een hoofd stadsontwikkeling', verduidelijkt Deelstra, 'Die mag dolblij zijn als hij om tafel zit met vertegenwoordigers van winkeliers en corporaties. Als die partijen vervolgens in koopkrachtige vraag investeren, zijn de consequenties voorspelbaar. Op de woningmarkt neemt de investering voor de duurzame ontwikkeling af. Zonneboilers, PV panelen, warmtepompen of lage temperatuursystemen? 'Te veel rompslomp, te duur. Het standaard HR pakket, aangevuld met isolatie, is wel voldoende' zo luidt hun redenering. Totdat ze de aangescherpte energienormen van de EU zien...'

Verder kalft het sociale beleid af. Grote renovatieprojecten in achterstandsbuurtten leiden al snel tot opklimmende huren waardoor oude bewoners vaker niet dan wel terugkomen. 'Mensen die het zich kunnen veroorloven, verhuizen naar een andere omgeving', zegt Deelstra. 'Zo wordt het multicultureel probleem niet aangepakt maar juist verspreid. Als de corporaties nu eens verder denken dan alleen aan de afschrijvingen, kan verloedering worden tegengegaan, kan de omgeving economisch vitaal worden. Een grote groep mensen krijgt het steeds moeilijker. En deze trekkende bevolking van marginalen en illegalen veroorzaakt nieuwe sociale problemen.'

Europese regelgeving

Deelstra verbaast zich dat Nederlandse gemeenten weinig aandacht aan duurzaam stedelijk management besteden terwijl andere Europese steden die samenhang wél zien en daarop handelen. Zo werkt het IIUE in steden als Dublin en Leipzig vanaf het begin samen met alle betrokkenen, zowel met de bewoners als

met (lagere) overheden en deskundigen. Duurzaamheid staat diversiteit daarbij niet in de weg. Door een procesgerichte aanpak kiest men de ene keer voor een technologische, sterk geïndividualiseerde richting, bijvoorbeeld via brandstofcellen in huishoudens. De andere keer staat juist de sociale aanpak centraal, bijvoorbeeld met een door de buurt zelf georganiseerde buurtbus. 'Als beleidsmakers hun milieudoelen eens duidelijk stellen en vervolgens in een programma van eisen vertalen, kunnen we afscheid nemen van "postzegelplanning" waarin het korte termijn succes voorop staat. Daarvoor is visie bij lagere overheden en het bedrijfsleven noodzakelijk.'

FOTO: BEAR ARCHITECTEN

PARTICIPATIE BIJ STEDENBOUW

Balans tussen grote lijn en detail

Bewoners laten participeren bij het maken van een stedenbouwkundig plan, is een uitdaging voor een gemeente of een projectontwikkelaar die meer consumentgericht wil bouwen. Wat is de reden om te het doen? En bevordert participatie ook de duurzaamheid?

ERIK OPDAM

In het algemeen organiseert de overheid participatie van de bevolking om de kwaliteit van het plan te bevorderen, om gebruik te maken van aanwezige kennis, om de complexiteit van plannen beter in kaart te krijgen, om groter draagvlak voor het plan te krijgen of omdat de bevolking zelf een oplossing heeft voor een probleem dat de overheid niet kan oplossen. Bij stedenbouwkundige plannen, zeg maar het ontwerp van een wijk, is de kwaliteit, kennis en zelfoplossend vermogen de belangrijkste reden.

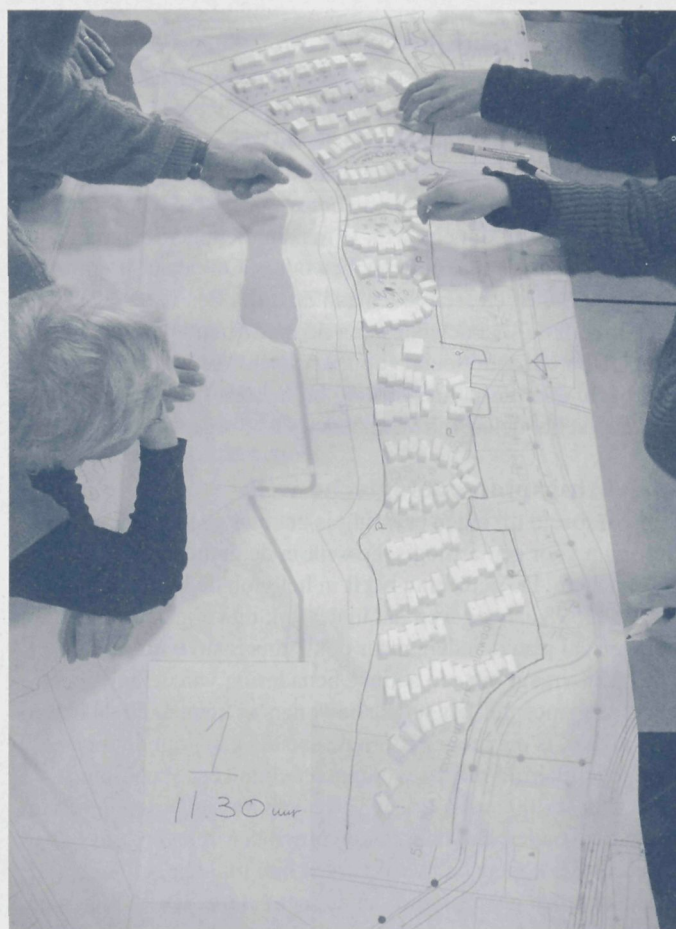
Herstructurering van bestaande wijken

Bij bestaande wijken zijn de bewoners, hun activiteiten en wensen bekend of te inventariseren. Als het de bedoeling is dat ongeveer dezelfde bewonersgroep in de wijk blijft wonen is het organiseren van participatie redelijk vanzelfsprekend: je kunt kwalijk iemands huis renoveren of vervangen door nieuwbouw zonder met hem of haar te spreken. Anders wordt het als het de bedoeling is om de wijk te laten veranderen in een woonmilieu voor andere sociale groepen. Dan zou je niet alleen de zittende bewoners maar ook de toekomstige bewoners moeten betrekken. Een extra kans is om daarbij de activiteitenpatronen van de bewoners in kaart te brengen en de inrichting van de wijk zodanig te maken dat een "dagprogramma" van de bewoners eenvoudig te organiseren is: de combinatie van werken, zorgen, onderwijs volgen, sociale en culturele bezigheden.

Wijkontwikkeling

Het in kaart brengen van de activiteitenpatronen van bewoners kan beter via een onderzoek naar leefwijzen dan naar leefstijlen. De "leefwijzen" zijn namelijk gerelateerd aan diepere onderliggende waarden en gebaseerd op levenservaringen, gewoonten, cultuur en rituelen. Leefwijzen, zoals bijvoorbeeld een sterke band met familie en de "eigen groep" in de wijk of juist individualisme en ongebondenheid aan de plaats, veranderen minder snel dan leefstijlen.

Door bij de wijkontwikkeling aandacht te hebben voor leefwijzen creëer je meer oog voor de invloed van sociale en culturele veranderingen op de organisatie van het dagelijkse leven, ook voor de langere termijn. Ook daarmee draagt het bij aan duurzaamheid: dat betekent immers ook dat de wijk langer meegaat.

***"Participatie ...
door op schaal in piepschuim
de wijk op te bouwen"***

Duurzamer door bewonersparticipatie

Door participatie kan een wijk vormgegeven worden waarin het – in elk geval voor de eerste bewoners – vanzelfsprekend en eenvoudig is om zich duurzaam te gedragen. Daarmee is zelfsturing naar duurzaamheid mogelijk.

Door bewoners bij het stedenbouwkundig ontwerp te betrekken, weten zij van te voren welk gedrag van hen verlangd wordt in de duurzaam gebouwde woning, en duurzaam ingerichte woonomgeving.

Het bij elkaar brengen van bewoners biedt de mogelijkheid voor onderlinge afspraken, bijvoorbeeld voor autodelen, kiezen van de plaats van woningen ten opzichte van voorzieningen, wegen, parkeerplaatsen.

Ook bij nieuwbouw

Misschien ligt de grootste uitdaging bij het organiseren van participatie bij nieuwbouw. Daarbij komt ook het stedenbouwkundige ontwerp eerder aan de orde, terwijl de aandacht bij herstructurering doorgaans uitgaat naar de aanpassingen op wijk en vooral woningniveau. Bij nieuwbouw zou de reden voor participatie kunnen zijn om een wijk te maken die tegemoetkomt aan de wensen van de toekomstige bewoners. Ook daarbij zijn activiteitenpatronen en leefwijzen aan de orde. Een extra dimensie kan zijn om de sociale cohesie in de nieuwbouwwijk tot stand te brengen en om aan "sociale duurzaamheid" te bouwen, bij voorbeeld door de samenwerking bij beheer, het gezamenlijk gebruik en het delen van voorzieningen te organiseren.

Inrichtingsplan ecologische wijk

Een voorbeeld uit eigen ervaring is het maken van een inrichtingsplan voor een ecologische wijk in de gemeente Doetinchem. De gemeente heeft in het globale bestemmingsplan uit 1998 aangegeven dat in de wijk niet alleen duurzaam bouwen zal plaatsvinden, maar ook "duurzaam wonen en leven". Dat vraagt om een actieve benadering van de bewoners vond de gemeente: 'als wij de bewoners al kennen en de bewoners elkaar, is het mogelijk om de sociale kant van duurzaamheid tegelijkertijd met de woningen te bouwen. Vanaf eind 2001 zijn er 200 huishoudens geworven met advertenties en informatieavonden, die lid zijn geworden van een vereniging van toekomstige kopers en huurders. Uit hun midden hebben zij 35 delegatieleden gekozen die samen met externe deskundigen en medewerkers van de gemeente in vier workshops een stedenbouwkundig plan hebben gemaakt. Onder andere door op schaal in piepschuim de wijk te bouwen. Het stedenbouwkundig plan dat door de gemeente op basis van de uitkomsten van de workshops midden vorig jaar is getekend, had nog niet de instemming van alle leden van de bewonersvereniging en wordt nu aangepast.

Moelijke opgave

Belangrijke leerervaring voor de gemeente is geweest, dat het voor toekomstige bewoners een lastige opgave is om alleen over een stedenbouwkundig plan te denken, zonder direct ook ideeën over het individuele woningontwerp uit de werken. Daarom is aan de bewonersvereniging gevraagd zich te clusteren in groepen mensen met vergelijkbare woonwensen. Deze clusters hebben hun wensen geformuleerd en beelden geleverd voor het soort woning dat zij zich voorstellen. Overigens was ook dat voor veel leden geen eenvoudige opgave: een aantal heeft besloten om nu eerst te wachten op concrete voorstellen van de bouwers van de woningen, voordat ze een keuze maken. Het is nu een opdracht voor een externe stedenbouwkundige en de architecten om die woonwensen te vertalen in architectuur (schetsontwerpen van de woning) én zonodig in een aanpassing aan het stedenbouwkundig plan. Hiermee wordt heen en weer gesprongen tussen woningontwerp en stedenbouw. Hoewel het niet te verwachten is dat iedereen tevreden is te stellen, lijkt me dat in dit parallelle ontwerp een goede formule is gevonden voor participatie.

Zelfsturing

In Doetinchem stond een ecologische wijk op het programma. Hierdoor was een specifieke werving van de doelgroep nodig. Ook voor wijken met een andere doelgroep kan op deze manier worden gewerkt. Naar mijn overtuiging ontstaat daardoor niet alleen een invulling van de eis van het ministerie van VROM om meer consumentgericht te bouwen – een lastige opgave voor veel gemeenten – maar stimuleert het ook het zelfsturende vermogen van bewoners in de wijk.

Erik Opdam is auteur van het essay "Participatie anders bekeken" (in de KEI en Nido cahierreeks) en senior adviseur en lid van het management van NovioConsult in Nijmegen, voor informatie zie www.novioconsult.nl.

DUURZAAM BOUWPROJECT IN BOXTEL

Natuurlijk... Wonen "In Goede Aarde"

In Boxtel wordt, grenzend aan De Kleine Aarde, een bijzonder stedenbouwkundig project gerealiseerd: In Goede Aarde. Met het project wil Boxtel de rest van Nederland laten zien dat de gemeente nog steeds voorop loopt op het gebied van duurzaamheid.

ERIC SCHOONES

Boxtel, vorig jaar andermaal tweede na Breda bij de verkiezing van de meest duurzame gemeente van Nederland (Lokale Duurzaamheidsspiegel), legt de lat hoog en heeft ook een reputatie te verliezen. De eerste plannen voor In Goede Aarde dateren van 1996. Een van de deelprojecten, de Zonnegolven, is al gedeeltelijk gerealiseerd. Dit deelproject was in de jaren 1997-2000 een van de vijftig voorbeeldprojecten van het Ministerie van Vrom in het Programma Duurzaam en Energiezuinig Bouwen. In De Zonnegolven werd gebruik gemaakt van zonneboilers, PV cellen of passieve zonne-energie door bijvoorbeeld een serre op het zuiden. Die huizen staan er alweer een paar jaar en in december neemt men de draad weer op met de bouw van twee volgende ambitieuze deelprojecten: De Kantelen en De Lichtbanen.

Innovatieve geluidswal

Met zo'n 325 huizen is In Goede Aarde voor Boxtel een groot project, maar in vergelijking met bijvoorbeeld grote vinex-locaties, is het allemaal heel kleinschalig. Daardoor zijn de geldstromen relatief gering en de middelen beperkt. Idealisme en enthousiasme zijn dan ook noodgedwongen de belangrijkste pijlers voor de vele denkkracht waar innovatie om vraagt. Het project ligt ingeklemd tussen De Kleine Aarde in het zuiden, een sportpark en bestaande bebouwing in het noordwesten en de A2 aan de oostkant.

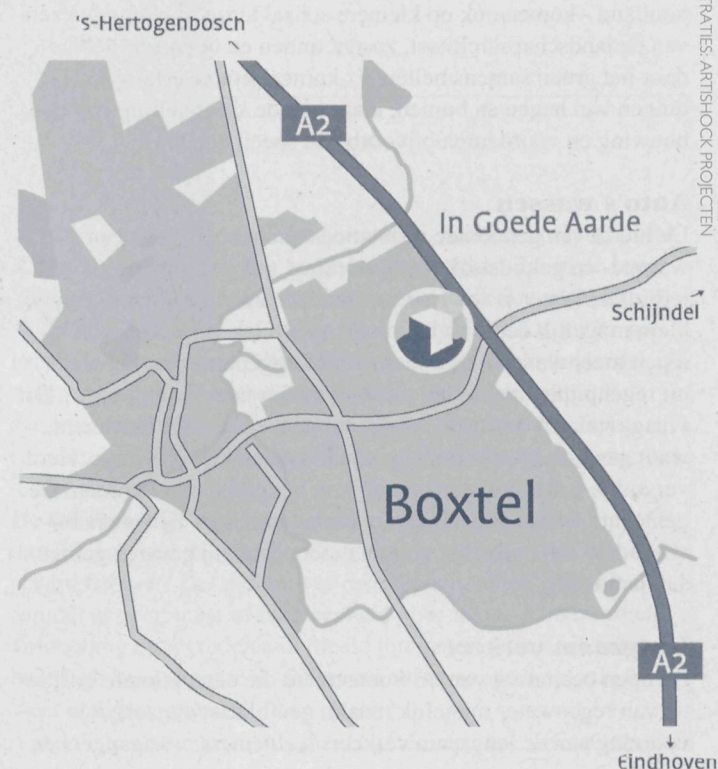
Die ligging pal aan de A2 vormt een belangrijke uitdaging en de duurzame oplossing die is gevonden lijkt uniek. De woningen van De Kantelen krijgen aan de achterzijde een 10,7 m hoge muur die werkt als geluidswal. Deze muurwoningen hebben dus geen achteruitgang en aan de voorkant merk je door de vormgeving van de huizen niet dat ze zo hoog zijn, de geluidswerende voorziening is volledig geïntegreerd in de woning. Bovendien wordt daardoor in het hele gebied een geluidsreductie gerealiseerd en ook De Kleine Aarde profiteert daarvan, want de woningen worden gedeeltelijk tussen De Kleine Aarde en de A2 ingebouwd.

Energiezuinige muurwoningen

De muurwoningen worden bovendien energie neutraal uitge-

voerd en op de muur worden PV panelen gemonteerd. Op basis van langjarige gemiddelden en gestandaardiseerde gebruikswaarden wordt evenveel energie aan de energieleverancier teruggeleverd als er wordt betrokken, een zeer ambitieuze doelstelling. Voor een aantal van deze huizen wordt bovendien het keurmerk "Zonnewoning" van het Wereld Natuurfonds aangevraagd.

In "Groenland", een ander deelproject dat pal naast De Kleine Aarde ligt, wordt welstandsvrij gebouwd en qua vormgeving kan hier veel. Het is de bedoeling dat hier als voorbeeldfunctie voor Nederland negen innovatieve hoogstandjes gepresenteerd gaan worden. Alleen passieve en actieve zonne-energie, warmterugwinning bij ventilatie of het gebruik van aardwarmte is hier niet vernieuwend genoeg.

- 1: De Kantelen
- 2: De Lichtbanen
- 3: De Hoeve
- 4: De Zonnegolven
- 5: Het Groenland
- 6: De Kleine Aarde

Landschap

Boxtel ligt midden in Het Groene Woud, een nog te realiseren natuurgebied ter grootte van de Veluwe. In een duurzame woonwijk als In Goede Aarde past het wanneer de natuur als het ware tot op de drempel van de bewoners reikt. Het streven van de gemeente Boxtel om natuurzones met elkaar te verbinden, krijgt zijn uitwerking in een oost-westverbinding in de vorm van een groene strook, die op een slimme manier, door een rijtje vrijstaande huizen met sedumdaken, wordt verweven met de bebouwing. De oorspronkelijke landschappelijke waarden van het gebied, het zogenaamde Kampenlandschap - veel populieren, kleine boerderijen met omwalde akkers en wat hooiland - komen ook op kleinere schaal terug in plantadviezen van de landschapsarchitect, zosdat tuinen en openbaar gebied door het groen samensmelten. Er komen groene erfafscheidingen van hagen en bomen, maar ook de kleurstelling van bebouwing en voordeuren bijvoorbeeld speelt een rol.

Auto's wassen

De hierboven genoemde vegetatiedaken hebben naast een warmte- en geluidsisolerende werking, ook een functie als waterbuffer. Water is sowieso een aandachtspunt. Zo wordt een zo klein mogelijk deel van het totale oppervlak verhard, zodat bij regen meer water in de bodem wordt opgenomen en het water uit regenpijpen niet in het riool verdwijnt maar in de bodem. Dit vraagt wel een bewustwording van de toekomstige bewoners, want gewoon even je auto op straat wassen kan niet meer. Het vervuilde water zou dan namelijk in het grondwater komen. De gemeente wil duurzaam gedrag stimuleren door bewoners bijvoorbeeld een collectief contract met een nabij gelegen garage aan te bieden.

Langzaam verkeer

De open bestrating van de woonstraten die een optimale infiltratie van regenwater mogelijk maakt, geeft haast vanzelf ook voorrang aan de langzaam verkeersdeelnemers, voetgangers en

fietsers. Voor het gehele woongebied geldt een maximumsnelheid van dertig kilometer per uur. Een oud kerkenpad waarlangs de boeren in vroeger eeuwen langs een stroompje van oost naar west naar de Sint Petruskerk trokken, vormt de inspiratie voor een verbindingsweg voor langzaam verkeer. De ontsluiting van de wijk voor gemotoriseerd verkeer laat misschien te wensen over, maar dit zou bewoners ook kunnen stimuleren wat vaker de fiets te nemen, immers voorzieningen als scholen en winkels liggen op vrij geringe afstand.

Sociale duurzaamheid

'Duurzaam ben je niet alleen, duurzaam doe je samen', een slogan waarmee in Boxtel sociale duurzaamheid handen en voeten moet krijgen. Ook in grote vrijstaande huizen op grote kavels, een uitdaging waarop de Boxtelse Adviesraad voor Duurzame Ontwikkeling nog studeert. In De Zonnegolven, waar huizen in zogenaamde strokenbouw en gedeeltelijk gestapeld worden gebouwd lijkt het wat eenvoudiger. Hier kan een vereniging van eigenaren de sociale cohesie vergroten. Toekomstige bewoners die hetzelfde proces gaan doorlopen kunnen dat beter gezamenlijk doen, zo is de gedachte. Daarom worden potentiële kopers zoveel mogelijk als groep benaderd, via een website, gebiedsbrochures, maar ook door bijeenkomsten met bewoners.

Boxtel, met een groot aantal woningzoekenden, zet in op duurzame bouwprojecten en hoopt daarbij de nieuwe bewoners te stimuleren deze wijk ook duurzaam te bewonen. Om mensen hiertoe aan te zetten, wordt aan een communicatieplan gewerkt, en met De Kleine Aarde zijn al gesprekken gevoerd over de rol die het centrum daarbij kan vervullen.

EcoCrypto DOOR HANS ALLART

Horizontaal

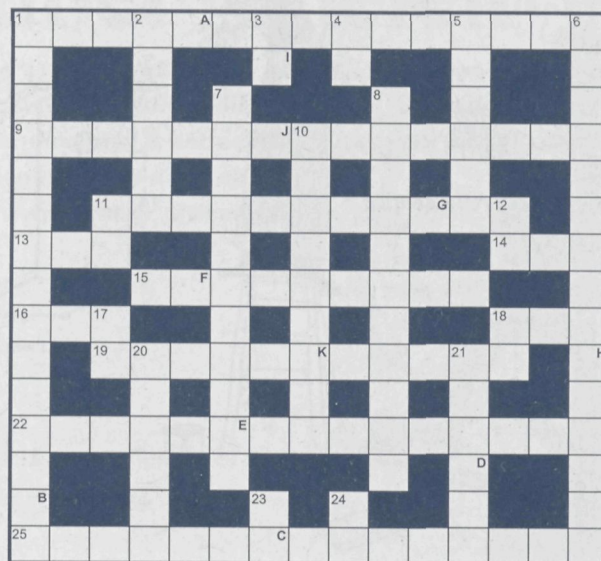
- 1 het tillen van een KOMO-zak (15)
- 9 dubbelfunctie huisbezitter (8-7)
- 11 notenstrooiende wegdraaiër (11)
- 13 plaats om onder te staan (3)
- 14 Duits schip (3)
- 15 schepen en schepenen (9)
- 16 less fourteen (3)
- 18 druk aan de toeg (3)
- 19 laveren tussen servies en bestek (11)
- 22 kabinetslid met pit (15)
- 25 Spartak Moskou en het Nieuwe Testament maken het fijn (15)

Oplossing zomernummer:

Hergebruik

Horizontaal: 1 woonwerkverkeer, 9 ELO, 10 ereprijs, 11 monarch, 12 toe, 14 devoot, 16 druïde, 17 darmgas, 18 nerd, 19 avis, 20 topclub, 22 veilen, 23 moloch, 24 ets, 26 nadagen, 27 pikorde, 28 Eva. 29 regeerakkoorden

Verticaal: wereldontvanger, 2 oeververbinding, 3 weergod, 4 roest, 5 vrome, 6 runners, 7 energievoorraad, 8 rechter-schoen, 13 onmacht, 15 talon, 16 datum, 20 tengere, 21 Boekelo, 24 enema, 25 spaak

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Winnaars zomernummer

H. van Elk, Puijfflijk (hoofdprijs), B. Florijn-Bonsing, Terschelling en P.J. Westhoeve-van der Kolk, Oldenzaal (troostprijzen). Gefeliciteerd!

Verticaal

- 1 overmatig luchten (15)
- 2 klaar met boek en krant? (6)
- 3 gaat u daar uit? (2)
- 4 meer mannen (1,1)
- 5 fraaie opgang (6)
- 6 de junks, bijvoorbeeld (15)
- 7 geraamde terugblik (11)
- 8 dit is gewoon een open deur (11)
- 10 stad op stelten (9)
- 11 Franse minister (1,1)
- 12 schuiftoon (2)
- 17 maat van toen (2)
- 18 geen onbekende landgenoot (1,1)
- 20 kort en af (6)
- 21 vogel (6) of Van Basten (2-4)
- 23 twee seizoenen plezier (2)
- 24 geen ontkenning (2)

De letters A t/m K vormen de oplossing.

Zend uw oplossing vóór maandag 20 oktober naar Redactie De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel en u dingt mee naar een kleine verrassing. U kunt oplossingen niet telefonisch doorgeven, noch kunt u corresponderen over de uitslag. Veel puzzelplezier.

COLUMN MARIEKE HENSELMANS

Spaarzaam

Spaarzaamheid en duurzaamheid lijken soms een tegengesteld belang te hebben. De aanschaf van een duurzaam product is vaak ook duur. Maar nog vaker gaan

spaarzaamheid, duurzaamheid en zorg voor het milieu vrolijk hand in hand. En het levert ook wat op: gratis voldoening. Eind jaren zeventig, toen ik op mezelf ging wonen in een studentenwoongroep, en "consuminderen" nog niet eens bestond, had ik al de behoefte een paar zaken duurzaam te regelen.

Voor mijn negentiende verjaardag vroeg ik aan mijn familie en huisgenoten een duur cadeau: een regenton. Men protesteerde wel in verband met de prijs, maar ik betoogde dat de medebewoners hem ook zouden kunnen gebruiken. Iedereen legde hutfte bij mutje en tot mijn grote plezier kreeg ik hem. De ton werd op het balkon van de bovenwoning geïnstalleerd. Met het regenwater wilde ik alle planten in huis en de bakken op het

FOTO: DE GELDERLANDER

Auteur van
Consuminderen
met kinderen

balkon bewateren. Aan het lange balkonhek hingen zeven bakken. En in de hoek van het balkon richtte ik een piepklein tuintje in. In een grote bak kwam de snel-

groeïende bruidssluiër, die inderdaad al snel de het bovenste deel van de gevel van het huis bedekte. In het balkontuintje kwamen bloemen maar ook kool en sla. Ik was er dagelijks mee bezig. Móest kennelijk tuinieren, desnoods op de vierkante decimeter, met een vork.

De ton verhuisde mee, waar ik ook ging. Hij gaat nu al meer dan 25 jaar mee. Hoeveel leidingwater zou ik in al die jaren gespaard hebben? Dat moet uit te rekenen zijn. Niet te bepalen (omdat er geen maat of meeteenheid voor is) is de hoeveelheid voldoening en tevredenheid die de ton genereerde. Hoe ontelbaar veel keren voelde ik dat sprankeltje tevredenheid, als ik weer een grote gieter vul aan de ton?

Vogelnestje

De herfst is weer begonnen. Veel vogels zijn naar landen gevlogen waar het lekker warm is, maar sommige blijven. Wist je dat nogal wat van die vogels nu al een huis zoeken voor straks, als ze in de lente een gezinnetje beginnen? Nou is de huizenmarkt wel wat krap. Wil jij ze helpen?

Ecco Eko

Wist jij...

Dat het heel slecht ging met de kerkuil in Nederland? Maar sinds er broedkasten zijn opgehangen, gaat het weer een stuk beter met dit prachtige dier!

NODIG:

- resthout (plankjes, ± 2 cm dik)
plankje om de kast tegen een muur te spijkeren
- milieuvriendelijke beits
- spijkers

NESTKAST

① achterkant eerst vastzetten tegen een plankje van ± 40 cm lang

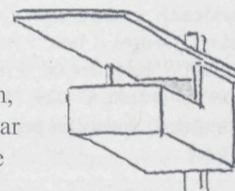
② Zaag alles op maat en spijker de boel in elkaar.

③ Een lilje verf, dan gaat het langer mee

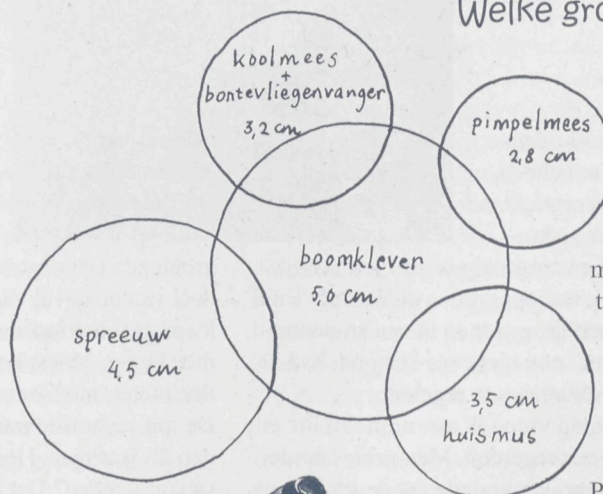
④ Hang de nestkast zo dat het niet naar binnen regent. Let er ook op dat de kat er niet bij kan komen!

Kinderkamer

Misschien woon jij in een boerderij met een grote boomgaard en een tuin vol struiken en oude bomen. Je zult dan wel veel vogels zien, want de koolmees, pimpelmees, huismus en spreeuw zijn nu op zoek naar een holletje waar ze straks hun nestje kunnen maken. Zo'n holletje maken ze niet zelf, zoals de specht. Ze zoeken gewoon een huisje dat al klaar is. En die vinden ze in oude bomen of onder de dakrand in de schuur. De hele winter proberen ze het huis uit, daarna zoeken ze een ander vogeltje om mee samen te gaan wonen. Ze richten het huis in en als de kinderkamer klaar is, krijgen ze jongen.

Welke grootte?

In een nieuwe woonwijk staan meestal nog niet zulke oude bomen. En moderne huizen hebben lang niet altijd meer de overhangende dakrand waar bijvoorbeeld mussen zo gek op zijn. Als jij toch graag veel vogels rond het huis wilt, kun je ze een handje helpen: je kunt zo'n holletje voor ze maken. Wel even op de grootte van het invlieggat letten, want vogels zijn Pietje-Precies: is de voordeur te groot of te klein, dan zoeken ze ergens anders een hol!

E-mail: ecco.eko@dekleinearde.nl

Snoeien doet groeien

Voor de een betekent snoeien het afknippen van die ene tak die in de weg hangt, voor de ander is het een hobby die aan boetseren doet denken. Hoe dan ook, wie van fruitbomen wil genieten ontkomt er niet aan: snoeien.

MACHTELD KLEES

Soorten snoei

Snoeien is het gericht weghalen van takken en uitlopers. Er zijn verschillende soorten snoei.

- Vormsnoei

Bomen kunnen in allerlei vormen worden gesnoeid. Voorwaarde is wel dat er jong begonnen wordt. Bij fruitbomen maakt dit het verschil tussen een hoogstam- of laagstamboom. Zuidelijker groeiende fruitsoorten zoals abrikoos en perzik, maar ook peer kunnen als leiboom gesnoeid worden en tegen een warme zuidmuur groeien.

- Onderhoudssnoei

Bij volwassen bomen wordt onderhoudssnoei toegepast om de gewenste vorm te houden, om dood hout te verwijderen en om hinder te voorkomen.

- Productiviteitsnoei

Fruitbomen worden gesnoeid om de productie te bevorderen. Takken die onvoldoende dragen worden verwijderd zodat de boom z'n energie kan gebruiken voor de rest. Dankzij het snoeien kan voldoende zonlicht het rijpende fruit bereiken. Oude fruitkwekers zeggen: 'je moet je pet door de boom heen kunnen gooien'.

Gereedschap

Goed snoeien kan alleen met goed gereedschap. Vooral een snoeischaar is onmisbaar. Een goede snoeischaar is niet goedkoop, maar gaat lang mee. Bij de betere merken kunnen onderdelen zoals de veer en de snijbladen vervangen worden. Bij goedkope snoeischaars kan dat niet, bovendien gaan ze gemakkelijker wijken als er een te dikke tak wordt doorgesneden. Worden de takken dikker dan een centimeter dan komt de takkenschaaar in aanmerking. Door de lange handvaten kan er meer hefboomwerking uitgeoefend worden en kunnen dikke takken geknipt worden. Worden de takken ook daarvoor te dik dan komt een snoeizaag met een gebogen blad, "jirizaag" genoemd, in beeld. Met deze drie gereedschappen kan vrijwel al het snoeiwerk gedaan worden.

SNOEICURSUSSEN

Het snoeien van fruit is een aparte tak van sport. Wie zich liever niet waagt aan "trial en error" doet er goed aan om een snoeicursus te volgen. Jaarlijks worden er op De Kleine Aarde snoeicursussen gegeven waarbij het geleerde direct, en onder deskundige begeleiding op het terrein van DKA in praktijk wordt gebracht. De foto bij dit artikel is tijdens zo'n snoeicursus gemaakt. Omdat voor de meeste fruitbomen de winter de beste tijd is om te snoeien, wordt deze cursus 's winters gegeven.

Snoeien doet groeien

Boekjes over snoeien zien er overzichtelijk uit. Keurige tekeningen geven aan welke takken al of niet weggesnoeid moeten worden. Het jargon over gesteltakken, waterloten en ogen wordt helder uitgelegd. De praktijk is altijd minder simpel. Zie maar eens aan een kaal takje de blad- en bloemknoppen te herkennen. Of om in een wirwar van takken de oorspronkelijke vorm terug te vinden. Voor een belangrijk deel is leren snoeien een kwestie van kijken en gevoel ontwikkelen voor de natuurlijke vorm en groei. In welke richting zal de knop, "oog" genoemd, zich na het snoeien ontwikkelen? Hoe zal de snoei de groei stimuleren? Ervaring bouw je op door het te proberen en vooral ook door goed te kijken naar het effect.

Ze hebben een nieuwe uitdrukking toegevoegd aan de Nederlandse taal: praktisch idealisme. Dat is de titel van het handboek dat Natasja van den Berg en Sophie Koers schreven voor "de beginnende wereldverbeteraar". Een afrekening met het oorwormen-imago van idealisme. 'Wij kiezen niet voor een wereld waar alles perfect is, maar niemand gelukkig.'

MONIQUE VAESSEN

Natasja van den Berg (27) en Sophie Koers (28) staan met beide benen in deze tijd. Routineus gebruiken ze hun mobieltjes om elkaar te vinden op het terras van de Waag in Amsterdam. Idealisten anno 2003, met roze pumps en lippenstift, die geen kruidentheedrinken maar rosé. Ze schreven het boek tijdens hun afstuderen. Koers rondde haar studie Engels af met een scriptie over middeleeuwse heiligen. Van den Berg is politicologe met als specialiteit internationale samenwerking. 'Maar mijn opvoeding en een reis door Afrika hebben meer invloed op het boek gehad dan mijn studie.' Ze komen beiden uit een bevolgen gezin. Pa en ma Koers waren sociaal advocaat en stonden aan de wieg van de gefinancierde rechtsbijstand. Bij Van den Berg thuis stond de gedachte centraal dat je niet alleen voor jezelf leeft. 'Dat is ook de basis van ons boek.'

Problemen anders aanpakken

Van den Berg herkende de onvrede die 1,6 miljoen stemmers anderhalf jaar geleden op de LPF deed stemmen. Alleen kwam haar onvrede voort uit een gevoel van machteloosheid om iets aan haar lot en dat van de wereld te kunnen doen. Op een cursus persoonlijke ontwikkeling werd haar gevraagd: okay, je wilt een wereld zonder armoede en lijden, maar wat ga jij daaraan doen? Ze besloot voor zichzelf tien manieren te verzinnen om gelukkiger te worden én een aantal

problemen aan te pakken. Na een eerste zoektocht op internet bedacht ze dat misschien meer mensen iets aan zulke actiepunten konden hebben. Daarnaast constateerde ze al geruime tijd dat een aantal maatschappelijke organisaties veel informatie hebben, zoals bijvoorbeeld de Novib over armoede en De Kleine Aarde over duurzaamheid, maar met hun boodschap geen groot publiek aanspreken. 'Ik heb toen Sophie, met wie ik in het bestuur van GroenLinks Amsterdam zat, voorgesteld om samen een boek te schrijven.'

Omgaan met dilemma's

Het felroze handboek voor de wereldverbeteraar stelt de bedreiging van het milieu, de kloof tussen arm en rijk en de verharding van de samenleving centraal. De kern van praktisch idealisme is dat je bewuste keuzes maakt en daarvoor verantwoordelijkheid neemt zonder je

schuldig te voelen over alles wat je niet, of fout doet. Afhankelijk van de omstandigheden, je idealen en je behoeftes op een bepaald moment kunnen die keuzes verschillen. De ene keer koop je die tweedehands spijkerbroek en de andere keer dat hippe truitje bij H&M. Een praktische idealist zal bij de kassa wel eerder vragen stellen over de arbeidsomstandigheden waaronder het geproduceerd is. Het handboek laat zien wat je allemaal wél kunt doen. Koers: 'Je kunt niet alle onze tips opvolgen. Daarvoor zijn er te veel dilemma's. Reizen kan bijvoorbeeld je bewustzijn van de wereld en je betrokkenheid vergroten, maar het is slecht voor het milieu.' 'Bovendien', voegt Van den Berg toe: Als je alles goed wilt doen is je leven een hel en ben je een hel voor je omgeving.' Een wereldverbeteraar is dan ook per definitie een beginnening. Er komt dus ook geen boek voor gevorderden.

Verantwoordelijkheid nemen

Koers en Van den Berg gaan ervan uit dat het meer zin heeft dat iedereen iets doet, dan een paar fanatiekelingen heel veel. 'De voornaamste kritiek op ons boek is dat onze vorm van idealisme te vrijblijvend is', vertelt Van Den Berg. 'Dat is het zeker niet', reageert Koers fel. 'Wij geven alleen geen lijstje met do's en don'ts. We leggen de verantwoordelijkheid bij de lezer. Je moet jezelf voortdurend afvragen wat jouw bijdrage is aan de wereld en welke schade je aanricht. Daar moet je keuzes in maken. Dat is een opgave die veel moeilijker, maar ook bevredigender is dan het blind opvolgen van een lijstje leefregels.' Een van de vele reacties die ze kregen op hun boek was dat er voor echte idealisten niets nieuws in staat en dat diegenen die nog geen idealist zijn, het ook nooit zullen worden. Volgens Koers en Van den Berg is het oude idealisme juist stukgelopen

op dat dogmatische "alles of niets"-karakter, met regels als Gij zult niet vliegen. 'Het gebruik van computers, vlieg-reizen en licht om 's avond bij te lezen zijn belangrijke verworvenheden. Die moet je niet ongedaan willen maken. We moeten leren om er bewuster mee om te gaan.'

Bewustwordingsmethode

Op de vraag of ze weten wat hun Mondiale Voetafdruk is willen ze liever geen antwoord geven. Van den Berg: 'De mijne is een stuk lager dan het Nederlands gemiddelde, maar dat komt vooral omdat ik - helaas - klein behuist ben en geen rijbewijs heb.' Ze vinden het mondiale voetafdrukmodel een goede bewustwordingsmethode, maar wijzen op het gevaar dat mensen het gaan gebruiken als een spaarsysteem. In de trant van: ik heb een jaarlang geen vlees gegeten, dus ik mag wel een vliegvakantie

naar Frankrijk boeken. 'De afweging of je het zinnig vindt om naar Frankrijk te vliegen moet op zichzelf staan. Je kunt dat niet tegen iets anders wegstrepen.'

Alles af en toe

Zelf worstelen ze met dezelfde dilemma's als elke praktische idealist. Ze doen niet alles, maar "alles af en toe". Van den Berg geeft aan dat ze geen grote ster is in het onderhouden van haar sociale netwerk. Wat volgens het boek belangrijk is om de verharding van de samenleving tegen te gaan. Ze kookt wel bijna altijd biologisch. Koers: 'In de supermarkt let ik erg op wat ik koop, maar dat betekent niet dat ik alleen biologische producten aanschaf. Ik koop ook niet alleen maar eerlijke kleding, maar let wel op duurzaamheid en vraag waar het gemaakt is en hoe. Dat vind ik volstrekt verslavend.' Ze vertelt dat een verkoper van een grote tapijtwinkelketen op de vraag welke vloerbedekking milieuvriendelijker was antwoordde: die van wol en katoen, dat zijn natuurlijke vezels. 'Terwijl ik net geleerd had hoe vervuilend de productie daarvan is. Toen ik ook nog over de arbeidsomstandigheden begon, verwees hij me heel snel naar zijn concurrent.' Die begon te stralen toen ze hem dezelfde vragen voorlegde. 'Hij adviseerde me een tapijt van natuurlijk gebleekte sisal, geproduceerd in een fabriek waarvan de arbeiders mede-eigenaar waren en hun kinderen op het terrein naar school gingen. Het leukste was dat die man zo blij was dat ik er naar vroeg. Kon hij eindelijk zijn verhaal kwijt. Heel bemoedigend. Het is niet zo dat het niemand wat interesseert.'

Ze hebben een nieuwe uitdrukking toegevoegd aan de Nederlandse taal: praktisch idealisme. Dat is de titel van het handboek dat Natasja van den Berg en Sophie Koers schreven voor "de beginnende wereldverbeteraar". Een afrekening met het oorwurmen-imago van idealisme. 'Wij kiezen niet voor een wereld waar alles perfect is, maar niemand gelukkig.'

MONIQUE VAESSEN

Natasja van den Berg (27) en Sophie Koers (28) staan met beide benen in deze tijd. Routineus gebruiken ze hun mobieltjes om elkaar te vinden op het terras van de Waag in Amsterdam. Idealisten anno 2003, met roze pumps en lippenstift, die geen kruidentheetee drinken maar rosé. Ze schreven het boek tijdens hun afstuderen. Koers rondde haar studie Engels af met een scriptie over middeleeuwse heiligen. Van den Berg is politicologe met als specialiteit internationale samenwerking. 'Maar mijn opvoeding en een reis door Afrika hebben meer invloed op het boek gehad dan mijn studie.' Ze komen beiden uit een bevlogen gezin. Pa en ma Koers waren sociaal advocaat en stonden aan de wieg van de gefinancierde rechtsbijstand. Bij Van den Berg thuis stond de gedachte centraal dat je niet alleen voor jezelf leeft. 'Dat is ook de basis van ons boek.'

Problemen anders aanpakken

Van den Berg herkende de onvrede die 1,6 miljoen stemmers anderhalf jaar geleden op de LPF deed stemmen. Alleen kwam haar onvrede voort uit een gevoel van machteloosheid om iets aan haar lot en dat van de wereld te kunnen doen. Op een cursus persoonlijke ontwikkeling werd haar gevraagd: okay, je wilt een wereld zonder armoede en lijden, maar wat ga jij daaraan doen? Ze besloot voor zichzelf tien manieren te verzinnen om gelukkiger te worden én een aantal

problemen aan te pakken. Na een eerste zoektocht op internet bedacht ze dat misschien meer mensen iets aan zulke actiepunten konden hebben. Daarnaast constateerde ze al geruime tijd dat een aantal maatschappelijke organisaties veel informatie hebben, zoals bijvoorbeeld de Novib over armoede en De Kleine Aarde over duurzaamheid, maar met hun boodschap geen groot publiek aanspreken. 'Ik heb toen Sophie, met wie ik in het bestuur van GroenLinks Amsterdam zat, voorgesteld om samen een boek te schrijven.'

Omgaan met dilemma's

Het frotroze handboek voor de wereldverbeteraar stelt de bedreiging van het milieu, de kloof tussen arm en rijk en de verharding van de samenleving centraal. De kern van praktisch idealisme is dat je bewuste keuzes maakt en daarvoor verantwoordelijkheid neemt zonder je

schuldig te voelen over alles wat je niet, of fout doet. Afhankelijk van de omstandigheden, je idealen en je behoeftes op een bepaald moment kunnen die keuzes verschillen. De ene keer koop je die tweedehands spijkerbroek en de andere keer dat hippe truitje bij H&M. Een praktische idealist zal bij de kassa wel eerder vragen stellen over de arbeidsomstandigheden waaronder het geproduceerd is. Het handboek laat zien wat je allemaal wél kunt doen. Koers: 'Je kunt niet alle onze tips opvolgen. Daarvoor zijn er te veel dilemma's. Reizen kan bijvoorbeeld je bewustzijn van de wereld en je betrokkenheid vergroten, maar het is slecht voor het milieu.' 'Bovendien', voegt Van den Berg toe: 'Als je alles goed wilt doen is je leven een hel en ben je een hel voor je omgeving.' Een wereldverbeteraar is dan ook per definitie een beginnende. Er komt dus ook geen boek voor gevorderden.

PRAKTISCH IDEALISME

Een perfecte wereld

d is een illusie

Verantwoordelijkheid nemen

Koers en Van den Berg gaan ervan uit dat het meer zin heeft dat iedereen iets doet, dan een paar fanatiekelingen heel veel. 'De voornaamste kritiek op ons boek is dat onze vorm van idealisme te vrijblijvend is', vertelt Van Den Berg. 'Dat is het zeker niet', reageert Koers fel. 'Wij geven alleen geen lijstje met do's en don'ts. We leggen de verantwoordelijkheid bij de lezer. Je moet jezelf voortdurend afvragen wat jouw bijdrage is aan de wereld en welke schade je aanricht. Daar moet je keuzes in maken. Dat is een opgave die veel moeilijker, maar ook bevredigender is dan het blind opvolgen van een lijstje leefregels.' Een van de vele reacties die ze kregen op hun boek was dat er voor echte idealisten niets nieuws in staat en dat diegenen die nog geen idealist zijn, het ook nooit zullen worden. Volgens Koers en Van den Berg is het oude idealisme juist stukgelopen

op dat dogmatische "alles of niets"-karakter, met regels als Gij zult niet vliegen. 'Het gebruik van computers, vlieg-reizen en licht om 's avond bij te lezen zijn belangrijke verworvenheden. Die moet je niet ongedaan willen maken. We moeten leren om er bewuster mee om te gaan.'

Bewustwordingsmethode

Op de vraag of ze weten wat hun Mondiale Voetafdruk is willen ze liever geen antwoord geven. Van den Berg: 'De mijne is een stuk lager dan het Nederlands gemiddelde, maar dat komt vooral omdat ik - helaas - klein behuizen en geen rijbewijs heb.' Ze vinden het mondiale voetafdrukmodel een goede bewustwordingsmethode, maar wijzen op het gevaar dat mensen het gaan gebruiken als een spaarsysteem. In de trant van: ik heb een jaarlang geen vlees gegeten, dus ik mag wel een vliegvakantie

naar Frankrijk boeken. 'De afweging of je het zinnig vindt om naar Frankrijk te vliegen moet op zichzelf staan. Je kunt dat niet tegen iets anders wegstrepen.'

Alles af en toe

Zelf worstelen ze met dezelfde dilemma's als elke praktische idealist. Ze doen niet alles, maar "alles af en toe". Van den Berg geeft aan dat ze geen grote ster is in het onderhouden van haar sociale netwerk. Wat volgens het boek belangrijk is om de verharding van de samenleving tegen te gaan. Ze kookt wel bijna altijd biologisch. Koers: 'In de supermarkt let ik erg op wat ik koop, maar dat betekent niet dat ik alleen biologische producten aanschaf. Ik koop ook niet alleen maar eerlijke kleding, maar let wel op duurzaamheid en vraag waar het gemaakt is en hoe. Dat vind ik volstrekt verslavend.' Ze vertelt dat een verkoper van een grote tapijtwinkelketen op de vraag welke vloerbedekking milieuvriendelijker was antwoordde: die van wol en katoen, dat zijn natuurlijke vezels. 'Terwijl ik net geleerd had hoe vervuילend de productie daarvan is. Toen ik ook nog over de arbeidsomstandigheden begon, verwees hij me heel snel naar zijn concurrent.' Die begon te stralen toen ze hem dezelfde vragen voorlegde. 'Hij adviseerde me een tapijt van natuurlijk gebleekte sisal, geproduceerd in een fabriek waarvan de arbeiders mede-eigenaar waren en hun kinderen op het terrein naar school gingen. Het leukste was dat die man zo blij was dat ik er naar vroeg. Kon hij eindelijk zijn verhaal kwijt. Heel bemoedigend. Het is niet zo dat het niemand wat interesseert.'

Maximaal 50 woorden. Tarief: t/m 20 woorden € 24,96. Daarboven € 1,25 per woord. Voor brieven onder nummer € 3,51 extra. Bewijsnummer € 4,54 extra inclusief BTW. Stuur uw tekst op papier, per fax (lieft getypt) of e-mail naar Regeladvertenties, De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel, fax (0411) 68 34 07, h.petter@dekleinearde.nl Vermeldt uw adres; u krijgt een acceptgiro toegestuurd. De redactie behoudt zich het recht voor advertenties niet te plaatsen. Zend uw regeladvertentie voor het winternummer voor 31 oktober in.

Te koop

FIN-OVEN bouwpakketten, geheel droog stapelbaar en in combinatie met leem/baksteenbouw. Inclusief stookdeuren met glas, roosters, enz. bouwtekening en bouwomschrijving. Bel voor documentatie. Tigchelaar Tegelkachels (0566) 602 171 of fax (0566) 601 971.

PIET DE VRIES TEGELKACHELS Ook voor speksteekachels op maat. Totaalverwarming op basis van zonne-energie en hout. Gezond, schoon en zuinig. Sellingen, tel. (0599) 324 229. Internet www.pietdevriestegelkachels.nl

Brede grenen vloerdelen, 16, 19 of 21 cm breed € 16,- per m², incl. BTW Kamerdroog, evt. breder en in eiken. BAX TERHEYDEN. (076) 593 21 88.

AGA'S leverbaar van volledig nagekeken tot geheel op nieuw geëmailleerd tevens voor onderhoud, reparatie en ombouw naar olie, gas of propaan, tel. (0223) 521 981.

Gezocht

Gezocht het boek "DUISTERE MACHTEN" door Jan Paul Smit, uitgegeven in Amsterdam 2000. Tel. (0335) 685 34 49 's avonds.

Te huur / vakantie

Nederland

Te huur in Sevenum LIMBURG, rustieke appartementen, 2-8 pers., cv, op oude boerderij in bosrijke omgeving. Eigen natuurtuin met dierenweide en speeltoestellen. Tevens minicamping. Folder: (077) 467 25 93.

GELDERSE ACHTERHOEK. Vier stenen vakantiewoningen en minicamping bij woonboerderij. Fijne fietsomgeving. Als u van rust en ruimte houdt. Silvolde (0315) 329 728.

Te huur in MIERLO, Noord-Brabant, 6 pers. vakantiehuise. Gelegen in het bos nabij de Strabrechtse Heide, met 0,5 ha eigen grond. Ideaal voor wandelaars en fietsers. Tel. (040) 293 05 95.

BOIJL, aan het Fries Drentse Wold. Camping TE HOOL EN TE GRAS. Sfeervol 4 & 8 persoons appartement, plaggenhutten en een ingerichte de Waard tent te huur. 12 door groen gescheiden kampeerplaatsen.

Slechtweeraaccommodatie. Finse sauna, mogelijkheid voor Reiki- of massagebehandeling. Tel. (0561) 421 796.

Wandel- en fietspension 't ROOKSHUUS in t Woold (bij Winterswijk). Kamers, appartementen en kamperen, vegetarisch eten mogelijk. Ook geschikt voor groep (12 en/ of 15 p.) Inl. (0543) 564 491 of kijk op www.rookshuus.nl.

DWINGELOO: 3 excl. app. In unieke omg. Bij nat. Park Dwingelerveld. App. Boerderij "An de Esch" (0521) 591 238, www.an-de-esch.nl

Lief huisje te huur 2 — 4 pers. Bij NIEUWKOOPS plassen-gebied. Veel fiets- en kanomogelijkheden. Ezelgebalk, geitengemekker, hanengekraai gratis! Bel (0172) 612 070.

Vakantie aangeboden op vrijgelegene BOERDERIJ met boomgaard, wei en biologische moestuin tegen verzorging van (huis)dieren en tuin. Niet rokend. Rivierengebied ten Z. van Utrecht. Periode nader te bepalen. (0347) 351 591.

PENSION Groenwoud Swalmen. In een houten finnlogwoning op een prachtige locatie in het Swalmdal. Aan het Pieterpad en de Maas-Swalm-Nette wandelroute. Fietsen rust en ruimte. Ook voor groepen. Gebruik van keuken www.pensiongroenwoud.nl, tel.: (0475) 501 083.

Te huur romantisch en rustig huisje in het kunstenaarsdorpje Bergen (NH). Twee minuten lopen van het centrum, bos en zee. Met voortuin. Geschikt voor alle jaargetijden. Inlichtingen (020) 689 40 81.

BERGEN AAN ZEE te huur eenvoudig appartement voor 2-4 personen. Per week vanaf 300,- euro. Bel (035) 541 51 24.

België

Vlaanderen vakantiehoeve WILGENHOF, 20 km van zee, Brugge, Gent. Wandelen, fietsen, cultuur. Rustig nabij bos. Groen, comfortabel, gastvrij, grote bio-tuin, lekkere maaltijden (vegetarisch mogelijk) 5 kamers + app. 6p. Folder: Fam. Hendrickx, Pot-en Zuidhoutstraat 4, 9990 Maldegem-België, (00) (32) 50/71 53 66, Web: users.skynet.be/wilgenhof

Frankrijk

Ontdek het vulkaangebergte van de Cantal-Auvergne "Le Clou" heeft gastenkamers, natuurkampeerterrein en

een vierpersoons huisje. Tel (00) (33) 471 470 145, www.leclou-france.com

BOURGONDIË, Morvan. Pension / camping Sur Yonne. Ook verhuur. Aan rivier. Natuur, rust. www.suryonne.com, tel. (0525) 630 926.

BRETAGNE, te huur in Noord-Bretagne, vrijstaand, oud, eenvoudig ingericht huis, ongeveer 4 personen, vlakbij dorp, rustige landelijke omgeving, ongeveer half uur van de kust. (0575) 562 361.

HUIS kopen? Huis huren? Klik op www.bourgognespecial.com

Portugal

CASA DONA MARIA Midden Portugal: 2 appartementen te huur in Portugese vivenda, gelegen in pittoresk dorpje aan de rivier de Alva; ideaal voor wandelvakanties. www.casadonamaria.nl of (013) 580 06 26.

Diversen

DE GROENE HYPOTHEEKADVISEURS, op zoek naar een duurzame betaalbare hypotheek? Onze adviseurs werken door heel Nederland en komen graag bij u thuis voor een vrijblijvend advies. Bel voor een afspraak: (0182) 570 290.

Zonder zorgen uw ADMINISTRATIE in orde. Met mijn ervaring en mijn betrokkenheid voor uw werk kan ik uitstekend uw boekhouding voeren. BTW-aangiftes, afdracht loonbelasting, overzichten van debiteuren en crediteuren. Bob Maks Foliage staat ingeschreven bij de K.v.K. Veluwe en Twente onder nummer 08081773. Neem voor een vrijblijvende afspraak contact met telefoon (0570) 610 266 of mail: bobmaks@wxs.nl.

Cursus

Workshop FIN-OVEN-BOUW te Reduzum: Bouw van een complete Fin-oven, max. 5 cursisten, deskundige begeleiding. Demonstraties en lezingen. Discussie, leestafel met documentatie. 20 t/m 24 oktober 2003. Van 9.00 tot 17.00 uur. Kosten 285,- euro p.p. incl. lunch, diner, consumptie. Overnachting + ontbijt zelf regelen. Max. 10 cursisten. Info: Tigchelaar Tegelkachels, Haedstrijtte 26, 9008 SR Reduzum Tel. (0566) 602 171, e-mail: info@tigchelkachels.nl, www.tigchelkachels.nl

De Kleine Aarde

CENTRUM VOOR EEN DUURZAME LEEFSTIJL

Vrienden gezocht

De Bike-Experience

Natuurrijk Eco-park

De Kleine Aarde op Vara's Vroege Vogels Festival

Zondag 28 september
Berg en Bos, Apeldoorn

ACTIVITEITENMAGAZINE HERFST 2003

DE KLEINE AARDE

Openingstijden

Voor individuele bezoekers: van
1 april t/m 31 oktober,
dinsdag t/m zondag
van 10.00 tot 17.00 uur.

Voor groepsarrangementen (rond-
leidingen, excursies en overnach-
tingen), cursussen en speciale
evenementen, is De Kleine Aarde
het gehele jaar - op afspraak -
geopend.

Adresgegevens

De Kleine Aarde, bezoekadres:
Het Klaverblad 1, Boxtel. Postbus
151, 5280 AD Boxtel.
Tel.: (0411) 68 49 21.
Fax: (0411) 68 34 07.
E-mail: info@dekleineaarde.nl.
Website: www.dekleineaarde.nl.
Bel De Kleine Aarde voor actuele
informatie over toegangsprijzen.

Vrienden gezocht!

Duizenden Vrienden van
De Kleine Aarde dragen het Eco-park
een warm hart toe. Word ook "Vriend
van De Kleine Aarde"! **Uw voordelen:**
gratis toegang tot het Eco-park, gratis elk
kwartaal het tijdschrift van De Kleine
Aarde in de bus en tien procent korting
op cursussen.

**Vul vandaag nog de bon in
op pagina 7.**

Welkom op De

Van harte welkom op De Kleine Aarde, hét Cen-
trum voor een Duurzame Leefstijl. De Kleine
Aarde is een bron van inspiratie voor iedereen
die meer wil weten over alternatieven op het ge-
bied van ecologisch tuinieren, wonen, voeding,
mobiliteit en recreatie. In dit kleurrijke activitei-
tenmagazine leest u alles over ons prachtige
Eco-park in Boxtel, in het groene hart van
Noord Brabant. De Kleine Aarde, dat is zien, ho-
ren, ruiken proeven, kortom: met volle teugen
genieten.

Beleef de Bike-Experience

De Kleine Aarde biedt
enthousiaste fietsliefhebbers
de gelegenheid om op een
speciaal testparcours een rit-
je te maken op verschillende
fietsmodellen. In 2003 staan
de fietsen voor het vervoer
van kinderen centraal.
Tegen betaling van een ge-
ringe toeslag kunt u onbe-
perkt gebruik maken van de-
ze unieke Bike-Experience.

Tentoonstelling om te watertanden

Nieuw op De Kleine Aarde is de interactieve tentoonstel-
ling over Duurzame Voeding, te zien in het Bezoekerscen-
trum. Op deze tentoonstelling ontdekt u door "bewust"
kiezen en kopen, hoe u beter met voeding kunt omgaan.

Aan bod komen: "groenten van het seizoen",
"minder en beter vlees", "voedselkilometers" en
"gentechnologie".

Ontdek De Kleine Aarde

Kom gezellig langs voor
een "groen" dagje uit in
het Eco-park met de prach-
tige voorbeeldtuinen en het
duurzaam gebouwde
Bezoekerscentrum. U krijgt
van ons een handig gidsje
boordevol informatie en
met een overzichtelijke
plattegrond. Voor speur-
neuzen van 9-12 jaar is er
het Natuurpad.

Kleine Aarde

Voor de echte tuinliefhebber, de nieuwsgierige wijsneus, de verwende levensgenieter en de doorgewinterde doe-het-zelver; op De Kleine Aarde vindt u volop inspiratie voor uw eigen duurzame leefstijl. Maak op eigen houtje een wandeling door het Eco-park of doe mee aan een van de speciale rondleidingen. Kijk op www.dekleineaarde.nl voor meer informatie. Geniet van de bijzondere ecologische tuinen, verdwaal in het doolhof en laat u verrassen door de bijzondere insectenhoek.

In het fraaie duurzaam gebouwde Bezoekerscentrum kunt u rondsnoeffen in de infotheek en genieten van smakelijke ecologische drankjes en hapjes op het terras van het Eco-café.

Kunst Natuurlijk

Tot en met 24 oktober kunt u nog genieten van enkele tientallen bijzondere kunstwerken in de tuinen en in het Bezoekerscentrum van De Kleine Aarde. Kleurige potloodtekeningen van Karin Kunst, beelden in brons en steen van Heleen van der Sanden en objecten van glas van Bert Schneider. De drie kunstenaars zijn al jarenlang aan De Kleine Aarde verbonden en exposeren regelmatig.

De Kleine Aarde op Vroege Vogels Festival

Op zondag 28 september viert VARA's Vroege Vogels haar 25-jarig jubileum met een groots festival in het park Berg en Bos in Apeldoorn. Motto van de dag is: Ontdek De Toekomst. De Kleine Aarde is een van de 150 deelnemende organisaties. Bezoek onze stand op deze feestelijke dag in Apeldoorn.

Meer informatie op: www.vroegevogels.nl.

ACTIVITEITENAGENDA

(voor cursusagenda zie pagina 4-5)

Rondleidingen

Vrijdag 26 september en 17 en 24 oktober. Kosten € 6,25 p.p., inclusief een kop koffie of thee. De rondleiding duurt circa anderhalf uur. Gratis voor "Vrienden van De Kleine Aarde". Start 14.00 uur.

Kinderfeestje? Natuurpad!

Kinderen tussen de 9 en 12 jaar gaan zelf op ontdekkingsstocht en komen onderweg meer te weten over zonne-energie, planten & dieren, groente & fruit en kruiden. Prijs: € 2,30 per persoon.

Kerstmarkt

Op 14 december van 12.00 tot 18.00 uur organiseert De Kleine Aarde weer haar jaarlijkse kerstmarkt.

Opening nieuwe seizoen

Op 1 april opent De Kleine Aarde weer haar deuren voor het publiek.

Open Dag

Kom kijken en geniet van een kleurrijk programma met veel informatie, muziek, theater en smakelijke eco-catering. Houd onze website in de gaten voor meer informatie.

2003

2004

Cursusagenda

Kijk voor uitgebreide cursusinformatie op www.dekleineaarde.nl of bel (0411) 68 49 21

GROEPSACTIVITEITEN

Minimaal twee weken vooraf reserveren: (0411) 68 49 21

Dagarrangementen voor groepen

De Kleine Aarde verzorgt verschillende dagarrangementen in samenwerking met enkele ambachtelijke bedrijven uit de Brabantse Meierij. Er is keuze uit drie thema's: Bourgondisch, Cultuurhistorisch en Natuur.

Kook je eigen diner

Met een stel vrienden, familie of collega's samen oogsten, koken en eten. Datum in overleg. Groepen tot 10 personen € 650,- daarboven € 40,- p.p. extra. Prijs inclusief recepten, diner en twee consumpties. Duur: 4 uur.

Rondleidingen

Ook voor groepen verzorgt De Kleine Aarde rondleidingen. U krijgt een uitgebreide rondleiding over ons eco-park, inclusief koffie of thee. Duur 1 ½ uur. Prijs tot en met 15 personen € 116,25, extra personen: € 7,75 p.p. Minimaal 2 weken van tevoren reserveren.

Op Onderzoek

(speciaalvoor scholen)
De Kleine Aarde heeft een gevarieerd, interactief pakket aan opdrachten samengesteld voor vmbo en havo/vwo-leerlingen. Hiervoor zijn speciale kennisvragen ontwikkeld, maar ook vragen gericht op het gebruik van zintuigen. Deze activiteit is ideaal voor het bevorderen van het werken in groepsverband en de sociale vaardigheden.

Natuurlijk tuinieren

Maak van uw tuin een aards paradijs. Een praktijkgerichte workshop om uw tuin zo in te richten dat hij het best past bij uw grond en omgeving. Docent: Ellen van der Hoek
Zaterdag 4 oktober (10.00-16.00 uur) € 75,- p.p., inclusief lunch, koffie, thee en materiaal. Aanmelden uiterlijk vrijdag 19 september.

Vegetarisch broodbeleg en vleesvervangers

Bereid zelf smakelijke vegetarische alternatieven voor op brood of als vleesvervanger bij de warme maaltijd. Er worden uitsluitend biologisch geteelde ingrediënten gebruikt. Docent: Marion Pluimes
Zaterdag 11 oktober (15.00-19.00 uur) € 65,- p.p. inclusief ingrediënten. Aanmelden uiterlijk vrijdag 26 september.

Natuurvriendelijke kunstschildersverf maken

Een vergeten ambacht ontdekken en schitterende verf maken zonder conserveringsmiddelen. Docent: Luuk Stofferis
Zaterdag 11 oktober (10.00-17.00 uur), € 90,- p.p., inclusief lunch, koffie, thee. Aanmelden uiterlijk vrijdag 26 september.

De Kleureneconomie

Op zoek naar een groen en verstandig alternatief voor ons systeem "geld". Met onderwerpen als de Mondiale Voetafdruk, LETS en econisme. Docent: Barry Voeten
Zaterdag 18 oktober (10.00-16.00 uur) € 50,- p.p., (twee personen € 90,-) inclusief lunch, koffie, thee en materiaal. Aanmelden uiterlijk vrijdag 19 september.

Douchegel, lippenbalsemstick en shampoo maken

Met natuurlijke ingrediënten leert u heel eenvoudig douchegel, lippenbalsemstick en shampoo maken. Docent: Agnes ten Haken
Zaterdag 18 oktober (14.00-16.00 uur) € 22,50 p.p., inclusief koffie, thee en materiaal. Aanmelden uiterlijk vrijdag 3 oktober.

De ecologische moestuin

Groenten telen en de aarde in haar waarde laten. Basiscursus.

Docent: Marjon Weijzen
Vrijdag 24 en zaterdag 25 oktober (vr 18.00-22.00 uur, za 8.30-16.30 uur), € 150,- p.p., inclusief overnachting, maaltijden, koffie, thee en het Tuinboek van De Kleine Aarde. Aanmelden uiterlijk vrijdag 3 oktober.

Kijk voor uitgebreide cursusinformatie op www.dekleineaarde.nl of bel: (0411) 68 49 21

Cursus reserveren?

Stuur een e-mail naar cursus@dekleineaarde.nl met naam en datum van de cursus alsmede uw naam, adres en telefoonnummer.

Bellen kan ook:
(0411) 68 49 21.

Fruitbomen snoeien

Hoe verricht u achterstallige snoei, vormsnoei, snoei voor optimale productie en snoei van jonge bomen? U gaat zelf aan het werk!

Docent: Cees Sleutjens
Zaterdag 22 november 2003 (9.15-16.30 uur),
€ 65,- p.p. inclusief lunch, koffie, thee en literatuur.
Aanmelden uiterlijk vrijdag 7 november.

Paddestoelen telen

Voor de liefhebber die zelf paddestoelen wil kweken.
Docent: Peter Oei
Zaterdag 25 oktober
(10.00-16.45 uur), € 68,- p.p., inclusief lunch, koffie, thee en kweekpakketten.
Aanmelden uiterlijk vrijdag 10 oktober.

Banket zonder suiker

U leert taart, cake en koekjes bakken van o.a. volle meelproducten, alternatieve smaakmakers en zoetmiddelen. Niet alleen erg lekker, maar ook makkelijk te bereiden.
Zaterdag 15 november (15.00-19.00 uur) € 65,- p.p. inclusief ingrediënten. Aanmelden uiterlijk vrijdag 1 november.

Cursus Viltten op Zijde

Leer zelf vilttechniek op een kunstzinnige wijze verwerken en maak een kleine shawl van soepele stof die heerlijk draagt en zeer decoratief is. Docent: Leonie Smith
Zaterdag 15 november 2003 (09.45-16.00 uur) € 75,- p.p., inclusief lunch, koffie, thee en materialen. Aanmelden uiterlijk vrijdag 1 november.

Je geld of je leven

U wilt meer grip op uw financiële situatie krijgen en meer geld overhouden? "Consuminderen" is goed voor jezelf en voor de wereld om je heen. Docent: Marit Pannekoek
Zaterdag 15 november 2003 (10.00-17.00 uur) € 70,- p.p. alles inclusief (twee personen € 125,-). Aanmelden uiterlijk vrijdag 1 november.

Oproep docenten

Stelt u zich voor: meer dan 20.000 lezers krijgen uw cursus onder ogen via dit Activiteitenmagazine. Zo kunt u eindelijk op een groot terrein een tuincursus geven en hoeft u niet in uw eigen keuken kookles te geven. De Kleine Aarde stelt haar faciliteiten beschikbaar en regelt de publiciteit voor cursussen. **Geïnteresseerd? Bel ons: (0411) 68 49 21**

De Kleine Aarde Interactief

Wat wilt u?

Speciaal voor u is er een enquête ontwikkeld om een helder beeld te krijgen van uw verwachtingen van- en ervaringen met De Kleine Aarde. Surf naar www.watwiltu.nl/dekleineaarde en vul de enquête in.

Mondiale Voetafdruk

Hoe groot is jouw Mondiale Voetafdruk?

Doe een "quickscan" op www.voetenbank.nl of kijk op www.dekleineaarde.nl.

Vrienden van De Kleine Aarde

Wilt u korting ontvangen op cursussen en overnachtingen op De Kleine Aarde? Wilt u gratis het prachtige kwartaalblad "De Kleine Aarde" in de bus? Staat u net als wij achter een duurzame leefstijl? Word dan nu "Vriend van De Kleine Aarde" en investeer in een duurzame wereld! **Vul de antwoordscoupon in, stuur hem meteen op en ontvang een fraai welkomstpakket!**

Servicepagina

Accommodatie

De Kleine Aarde beschikt over een sfeervolle accommodatie, geschikt voor beleids- of bezinningsdagen, een training of een workshop. Daarnaast biedt De Kleine Aarde comfortabele overnachtingfaciliteiten voor 24 personen. Indien gewenst, verzorgen wij alle maaltijden, uiteraard bereid met ecologische producten. Wij organiseren ook rondleidingen over ons natuurrijke terrein; een aangenaam intermezzo tijdens uw dagprogramma.

Bel (0411) 68 49 21 voor meer informatie of kijk op www.dekleineaarde.nl.

Bereikbaarheid

Gelegen in het hart van de Brabantse Meijerij is De Kleine Aarde als volgt te bereiken:

Vanaf NS-station Boxtel met de milieuvriendelijke E-Kobus, www.ekobus.nl of tel. (06) 26 97 26 05.

Anders: huurfiets op werkdagen (0411) 68 59 99, beltaxi (0411) 68 33 84 of te voet (een half uur; volg de rode bordjes in het centrum). Per auto: vanaf de A2 uit de richting Den Bosch: afslag Boxtel-Noord, uit de richting Eindhoven: afslag Boxtel. Daarna de rode bordjes volgen.

KORTINGSBON

€ 1,-

KORTING

(MAX. 4 PERSONEN)

OP DE ENTREEPRIJS

VAN DE KLEINE

AARDE.

GELDIG T/M 1 JUNI 2004

Colofon

Uitgave: Stichting De Kleine Aarde, Centrum voor een Duurzame Leefstijl

Mission statement

De missie van De Kleine Aarde is om zoveel mogelijk mensen te inspireren tot een duurzame leefstijl.

Redactie:

Marina de Bekker, Grtan Ercan

Fotografie:

Edwin Stoffer, Roos van der Sanden, Grtan Ercan, Chris Barten.

Advertenties:

Heleen Petter, tel. (0411) 68 49 21

Vormgeving:

Quadro Vormgevers, Oss

Druk:

Macula, Boskoop

10% korting voor

'Vrienden van De Kleine Aarde'

Vrienden van De Kleine Aarde krijgen 10% korting op de cursussen die in dit Activiteitenmagazine en op de website vermeld staan. Daarnaast zijn er nog veel meer voordelen.

Vul meteen de onderstaande coupon in!

De Kleine Aarde is een van de goede doelen van de Nationale Postcode Loterij.

JA

Ik wil gebruik maken van de voordelen en word vriend van De Kleine Aarde

Voor slechts € 25,- per jaar wordt u Vriend van De Kleine Aarde. Tevens krijgt u gratis het prachtige kwartaalblad "De Kleine Aarde" viermaal per jaar toegestuurd. U kunt het blad ook gratis éénmalig uitproberen.

- ☐ Ik word Vriend van DKA voor € 25,- per jaar en ontvang gratis het kwartaalblad en een welkomstpakket.
- ☐ Ik ontvang graag een gratis exemplaar van het kwartaalblad De Kleine Aarde.
- ☐ Ik wil graag deelnemen aan de volgende cursus(sen):

Naam cursus:

Datum cursus

Aantal personen

- ☐ Ik wil graag meer informatie over:

☐ Groeps- en vergaderaccommodatie ☐ Cursussen ☐ Anders, namelijk:

Naam:

M/V

Straat + nummer:

Postcode + plaats:

E-mail:

Telefoon:

Handtekening:

KENT U EEN BANK DIE WIL DAT KINDEREN NIET WERKEN, MAAR SPELEN?

De ASN Bank is al meer dan 40 jaar een heel opmerkelijke bank. Wij waren de eerste bank die naar meer keek dan geld alleen. Dat doen wij nog steeds.

Zo wil de ASN Bank geen cent verdienen aan kinderarbeid en onderdrukking. Samen met de organisatie Mensen in Nood investeert de ASN Bank in opvang en onderwijs van straatkinderen in ontwikkelingslanden. Daarnaast beleggen wij in bedrijven met een actief mensenrechtenbeleid. Staan de bedrijven vakbondsactiviteiten toe? Zorgen ze voor scholing, voedsel en medische zorg?

Bedrijven waarin wij investeren moeten niet alleen mensenrechten ondersteunen, maar ook een goed sociaal beleid en een

actief milieubeleid hebben. Duurzaam investeren noemen we dat. Daaraan worden al onze beleggingen regelmatig getoetst. Zodat de ASN Bank altijd een helder en open beeld heeft, en kan geven, over haar investeringen in een duurzame wereld.

Inmiddels hebben wij 187.000 klanten die - net als wij - uit zijn op dubbel rendement: een prima financiële opbrengst én een wezenlijke bijdrage aan een betere wereld. Via ASN sparen, maar ook via onze beleggingsfondsen en hypotheek.

Bel 0800-0380 of kijk op www.asnbank.nl als u een helder beeld wilt hebben van het reilen en zeilen van onze bank: de bank voor de wereld van morgen.

ASN Bank
VOOR DE WERELD VAN MORGEN

DONATEURS- EN BEZOEKERSONDERZOEK *De Kleine Aarde gaat voor kwaliteit*

De Kleine Aarde wil graag beter tegemoet komen aan de wensen en verwachtingen van de mensen die ons ondersteunen. Om daar meer inzicht in te krijgen, is het voor ons nodig te weten wat u wilt en wat u van ons verwacht.

Op grond van uw informatie kunnen wij in de toekomst onze activiteiten en dienstverlening beter afstemmen op uw wensen en verwachtingen. Daarom hebben wij, in samenwerking met marketing adviesbureau Zest, op de website www.watwiltu.nl/dekleineaarde een vragenformulier opgesteld.

Zest is een bureau dat gespecialiseerd is in vraagstukken rondom het verbeteren van de markt- en klantgerichtheid van organisaties. Zest hanteert hiervoor marketingmethoden en -technieken die op grote schaal succesvol zijn toegepast op de Amerikaanse en Europese markt. De vragenlijst voor dit onderzoek is eveneens gebaseerd op deze technieken.

Het invullen van deze vragenlijst neemt maximaal 20 minuten van uw tijd in beslag. Wij vragen u dan ook vriendelijk om de lijst in te vullen.

Vanzelfsprekend worden uw gegevens vertrouwelijk behandeld en niet ter beschikking gesteld aan derden.

Bij voorbaat dank ik u hartelijk voor de genomen moeite en medewerking!

Met vriendelijke groet,

Marijke Kuipers,
directeur van De Kleine Aarde

MENSEN & MOGELIJKHEDEN

Zoekt u mensen om samen iets te gaan doen? Stuur een bericht van maximaal 50 woorden naar Mensen en Mogelijkheden, De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel, fax 0411 683407 of h.petter@dekleineaarde.nl. Een gratis service, uitsluitend voor donateurs. Niet voor commerciële berichten. De redactie behoudt zich het recht voor advertenties niet te plaatsen. Stuur uw bericht voor het winternummer voor 31 oktober 2003 in.

ZUID-EUROPA vr. zoekt fin. zelfst. Partner m/v (niet lesb) met liefde voor het platteland, dieren, biologisch tuinieren. Profiel: taken, lezen, cultuur, muziek, niet vast geroest; niet rokend, ondernemend.
Tel. (00) (39) 080 494 99 04. of
thewaywoods@libero.it

Tevens vrijwilligers voor tuin en DHZ (timmeren-metselen) gevraagd tegen k + i.

Vrouw van 41 jaar in westen zoekt uitbreiding van kennissenkring (m/v) 40-55 jaar in Wageningen en Nijmegen. Bijv. medewerker van Alterra of landschaps-architect. Ik fotografeer o.a. kunst in landschap. Niet roken. Reacties: Br. o. nr. RA 1261 MM

Ik ben een vrouw van 67 en wil graag een voettocht maken naar COMPOSTELLA. Momenteel zoek ik mensen om mee te trainen en wellicht, als het klikt qua aard en tempo, om samen te gaan. Liefst in het vroege voorjaar 2004. Mijn naam is Philiberte Schouten, tel. (026) 389 51 00.

Vakantie aangeboden op vrijgelegen boerderij met boomgaard, wei en biologische moestuin tegen verzorging van (huis)dieren en tuin. Niet rokend. Rivierengebied ten Z. van Utrecht. Periode(n) nader te bepalen. (0347) 351 591.

Woongroep in Zuid-Italië zoekt kandidaat medebewoners. Actieve fin. onafh. mensen, 40+ en niet rokend, die medebewoner willen zijn van zeer comfortabele van alle gemakken voorziene villa. Mensen die van het platteland, dieren en tuinieren (2.235 ha) houden. Voor int. thewaywoods@libero.it of tel. (00) (39) 080 494 99 04.

ECHTPAAR 50+ verzorgt graag uw huis en dieren tijdens uw afwezigheid, ook in het buitenland. U kunt ons mailen of bellen. E-mail: jtnobbe@hotmail.com Tel. (06) 454 664 52.

CRITERIA IDEËLE KEURMERKEN

Waar moet je op letten?

De consument schijnt door de bomen het bos niet meer te zien met de al te grote verscheidenheid aan "groene" beeldmerken op de verpakking. Maar waar bestaat dat bos dan uit, welke bomen moeten we kappen en wat blijft er over? Als vierde van een serie artikelen over ideële keurmerken nu de criteria zelf nader bekeken.

SYTSKE DE WAART

De vermelding van een keurmerk voegt iets toe, is onderscheidend en gaat verder dan wat wettelijk verplicht is. Dit lijkt zo logisch en is zeker een eerste vereiste voor een keurmerk. Het moet de consument toeschreeuwen: 'Koop mij, want ik ben beter dan de andere producten naast mij'. Toch is er een aantal keurmerken dat hier niet aan voldoet. Als voorbeeld lichten we het logootje op spuitbussen er uit dat aangeeft dat de gebruikte drijfgassen ozonvriendelijk of CFK-vrij zijn. Een overbodige aanduiding. Geen enkele spuitbus mag nog het ozononvriendelijke CFK bevatten.

Toezicht op naleving

Er moet onafhankelijke controle plaatsvinden op de naleving van de eisen van het keurmerk. Hiermee vallen meteen alle door de producent zelf in het leven geroepen logo's af, maar ook het zegel op blikjes tonijn dat aangeeft dat de vis op een dolfijnvriendelijke manier is gevangen. Hier zit weliswaar een onafhankelijke Amerikaanse milieuorganisatie achter, het Earth Island Institute, maar die heeft niet de mogelijkheden om de vissers te controleren. Zij gaan uit van de goede intenties die de schipper zelf op papier zet: het Captains Statement.

Helder en eenduidig

Het keurmerk moet eenduidig zijn en

mag niet misleiden. Het keurmerk mag met andere woorden geen aanleiding geven tot een verkeerde interpretatie. Het Ökotex Standard 100 label, te vinden op kleding van onder andere C&A, doet vermoeden dat het om ecologisch verantwoord geproduceerde kleding gaat. Het is echter een gezondheids- en geen milieukeurmerk en zegt niets over het gebruik van bestrijdingsmiddelen in de katoenteelt. Het geeft alleen aan dat er geen kleurstoffen of resten van bestrijdingsmiddelen in voor de gezondheid schadelijke hoeveelheden in het kledingstuk aanwezig zijn.

Raad van Accreditatie

Naast de bovengenoemde criteria zou een goed ideël keurmerk aan nóg een eis moeten voldoen: de goedkeuring van de Raad van Accreditatie (RvA). De RvA keurt keurmerken op aspecten als onafhankelijke controle. Hoewel dit een goede zaak is, is hier volgens consumentenvereniging Goede Waar & Co toch wel wat op af te dingen. Een goedkeuring van de RvA beperkt zich tot het keurmerk zelf: komt het aantoonbaar na waar het keurmerk voor staat? De goedkeuring zegt echter niets over de belofte zelf.

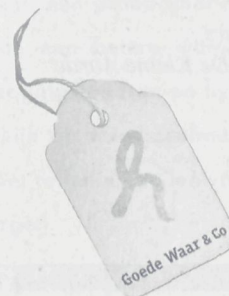
Zo is het keurmerk voor scharreleieren geaccrediteerd. Het scharrelkeurmerk doet daarmee aantoonbaar wat het be-

looft. Alleen deze belofte gaat Goede Waar & Co niet ver genoeg. Eieren met het Demeter-keurmerk, dat geen accreditatie heeft, zijn namelijk veel diervriendelijker. Het Demeter-keurmerk – dat verder wel aan de andere drie genoemde criteria voldoet – is daarmee een beter ideël keurmerk dan het scharrelkeurmerk.

Volgende keer

Omdat het ondoenlijk is alle "slechte" keurmerken te benoemen, en er ook maandelijks nieuwe onzinlogo's bijkomen, heeft het meer zin om een opsomming te geven van wat wél goede keurmerken zijn, en dat doen we dan ook in het volgende nummer.

Deze serie over ideële keurmerken is gebaseerd op het rapport van Goede Waar & Co "Keur of Willekeur". Te bestellen bij Goede Waar & Co, tel. (020) 686 33 38 of via www.goedewaar.nl.

STICHTING VAJRA

Kleinschalige, duurzame hulp bieden

Stichting Vajra, een kleinschalige hulporganisatie die projecten opzet in Nepal, viert dit jaar haar vijfjarig bestaan. Een van de projecten is het introduceren van parabolische zonnekokers in vluchtelingenkampen: over twee jaar koken 15.000 vluchtelingen op zonne-warmte.

ELLEN WINKEL

Maarten Olthof (46), de oprichter van Vajra, kan zich een nachtmerrie herinneren van toen hij een jaar of acht was. 'Het grote verschil in rijkdom en armoede in de wereld raakte me enorm. Wij hebben het hier goed, maar er zijn kinderen die van de honger omkomen.' Veel later, toen hij als reisleader voor SNP-natuurritten ontwikkelingslanden bezocht, kwam dit gevoel weer terug: 'Eerst was ik onder de indruk van de enorme culturele rijkdom daar, die wij hier zijn kwijtgeraakt. Later werd ik vooral geraakt door de schrijnende armoede. Ik dacht erover te stoppen als reisleader, maar heb nu een andere vorm gevonden: met de oprichting van Vajra ondersteunen we plaatselijke initiatieven, waar ik als reisleader geregeld langs kan gaan.'

Vrijwilligers

In mei heeft Stichting Vajra haar vijfjarig bestaan gevierd. Tot nu toe waren de belangrijkste activiteiten het bouwen van scholen en ziekenhuizen, het sponsoren van leerlingen en het introduceren van zonnekokers. De activiteiten in Nepal worden gecoördineerd door de zusterorganisatie Vajra Foundation Nepal. De Nepalese bestuursleden selecteren de vragen om ondersteuning. Belangrijk is dat de bevolking echt een eigen bijdrage wil leveren. Het Nederlandse bestuur denkt mee over hoe een project het best gerealiseerd kan worden zorgt voor fondsenwerving via donateurs en samenwer-

king met andere hulporganisaties. Vajra werkt alleen met vrijwilligers: 98% van de uitgaven (€ 325.000,- in vijf jaar) gaat naar de projecten.

Zonnekokers

In Oost-Nepal wonen, verspreid over zeven kampen, ongeveer 100.000 Bhutaneze vluchtelingen die vanaf 1990 hun land zijn uitgezet. Vanwege het gebrek aan brandstof biedt koken op zonne-warmte hier veel voordelen. Het bespaart petroleum en illegale houtkap en het scheelt veel uitstoot van kooldioxide. Op dit moment koken 6000 vluchtelingen met zonnekokers. Dit scheelt jaarlijks 250.000 kg hout ofwel 40.000 liter petroleum. Vajra wil in 2005 een heel kamp, waar ongeveer 15.000 mensen wonen, op parabolische zonnekokers laten koken.

School met mogelijkheden

Een nieuw plan van Vajra is het bouwen van een school in Kathmandu met zonnekeuken, zonneboilers en biogasinstallatie. Maarten: 'We willen een eigen

school voor duizend leerlingen, die op allerlei manieren een voorbeeldfunctie kan vervullen. We hebben er nog geen geld voor, maar we krijgen veel enthousiaste reacties.' Maarten ziet tal van mogelijkheden: 'We willen groentetuintjes aanleggen, zodat scholieren daarin kunnen werken en leren. We hebben een ander project met "kitchen gardening", dat goed loopt. Ook willen we praktische beroepsopleidingen starten voor bijvoorbeeld houtbewerking en landbouw en een lerarenopleiding. Dat hebben ze daar allemaal niet. Ze doen alles zoals hun ouders en voorouders het altijd gedaan hebben. Dat is niet innovatief. Kleine verbeteringen kunnen de opbrengsten fors verhogen. In ons geitenproject hebben we een ram van een beter vleesras geïntroduceerd. De geiten worden groter en leveren op de markt meer op.'

Meer informatie: Stichting Vajra, Oudegracht 246-bis, 3511 NV Utrecht. Website: www.vajra.nl

Maarten Olthof (links) bezoekt een kamp, waar vluchtelingen koken op parabolische zonnekokers. Vier gezinnen delen één koker. Daarbij komen hooikisten, die ook door Vajra zijn geïntroduceerd, goed van pas.

DIERVRIENDELIJK RESTAURANT DIVAS

Laat je door de kok verrassen

Het begon met meewerken in cafés toen hij nog student was. Hij kreeg zijn eigen café en later een eetcafé. Toen anderhalf jaar geleden restaurant Divas te koop stond greep Kees van Stee zijn kans.

ELLEN WINKEL

Als eigenaar voelt hij zich thuis in de rol van vliegende kiep. Soms staat hij als gastheer in de bediening, soms helpt hij in de keuken, waar chef-kok Jacco Beck aan het roer staat. In zijn eetcafé had van Stee zich het koken zelf aangeleerd door in boeken te snuffelen en te experimenteren. Nu heeft hij hiervoor geschoold personeel.

Divas heeft geen kaart. Je vertelt of je vlees, vis of vegetarisch wilt eten en wat je graag wel of beslist niet wilt eten. En dan laat je je verrassen. Wil je toch van tevoren weten wat je eet? Dat mag ook. Van Stee: 'Met deze formule kunnen we altijd heel verse producten gebruiken en scherp inkopen.'

Hij gebruikt graag biologische producten. 'Groente en sappen komen van DistrEko. Die man haalt de spullen 's ochtends op bij boeren in de Achterhoek (zie kader) en brengt het dan direct naar de afnemers. Verser kan niet.' De Groene Weg slagerij levert het vlees. Van Stee: 'Als ik zeg dat ik voor het weekend honderd lamsfilets nodig heb zegt de slager: "Weet je wel hoeveel lammetjes ik daarvoor moet afslachten?" Als we alleen filet eten komt hij niet van de andere delen van het lam af. Daarom

maken we vaak combinatiegerechten met zowel lamsfilet als lamsbout.'

Chef-kok Beck vindt dat het koken met biologische producten, met name vlees, wel beperkingen geeft. Ossenhaas is biologisch wel twee keer zo duur. Dat kun je dus niet vaak gebruiken. Ook kalfsvlees en ganzenlever kun je als diervriendelijk restaurant niet serveren. Divas is gevestigd in een prachtig voormalig kloostergebouw uit de twaalfde eeuw, de Commanderie van St. Jan, samen met een ambachtelijke stadsbrouwerij, een destilleerderij, een koffiebranderij en een chocolate bar. Dat levert veel onderlinge uitwisseling op. Het bier dat Divas schenkt is in huis gebrouwen en de koffie is boven hun hoofd gebrand en gemalen.

Uit de keuken van restaurant Divas:

Hang-op met huisgemaakte advocaat en amandelkrullen

2 liter yoghurt
300 gram slagroom
125 gram suiker
1 blaadje gelatine

Doe de yoghurt in een goed uitgespoelde doek en knoop deze dicht. Hang de yoghurt in de koelkast boven een lekbak gedurende 24 uur. Haal de uitgehangen yoghurt uit de doek en roer hem glad in een mengkom. Klop de slagroom en de suiker op tot het de dikte van yoghurt heeft. Los de gelatine op in een beetje slagroom en voeg alles bij elkaar. Meng het geheel voorzichtig met een spatel en laat hem ongeveer twee uur opstijven in de koelkast.

Amandelkrullen (dit zijn ca. 20 koekjes)

100 gram basterdsuiker
60 gram geschaafde amandelen
15 gram bloem
50 gram boter
2 stuks eiwitten
Rasp van de schil van 1 sinaasappel

Smelt de boter (handwarm). Voeg alle ingrediënten behalve de amandelen bij elkaar en roer dit tot een homogene massa. Doe hierna de amandelen erbij en meng deze er voorzichtig doorheen. Neem een bakplaat en beleg deze met vetvrij papier. Smeer met een lepel het beslag uit in ronde vormen van ongeveer 7 cm doorsnede. Zet de bakplaat in een voorverwarnde oven van 180 graden en bak de amandelkrullen in ongeveer vijf minuten goudbruin. Neem ze uit de oven, steek met een paletmes de amandelkrullen van het papier en laat ze afkoelen.

Advocaat (ca. 1 liter)

250 gram (ca. 10 stuks) eidooier
250 gram (ca. 5 stuks) eieren
0,5 liter brandewijn
500 gram suiker

Voeg alle ingrediënten bij elkaar in een ruime pan. Zet deze op een laag vuurtje en blijf goed roeren met een garde. Verwarm het totdat de eieren gaan binden. Als de advocaat dik geworden is, zet dan de pan in een bad met koud water en blijf nog 5 minuten roeren. Serveren op kamertemperatuur.

Restaurant Divas, Franseplaats 1, Nijmegen, (024) 365 67 08.

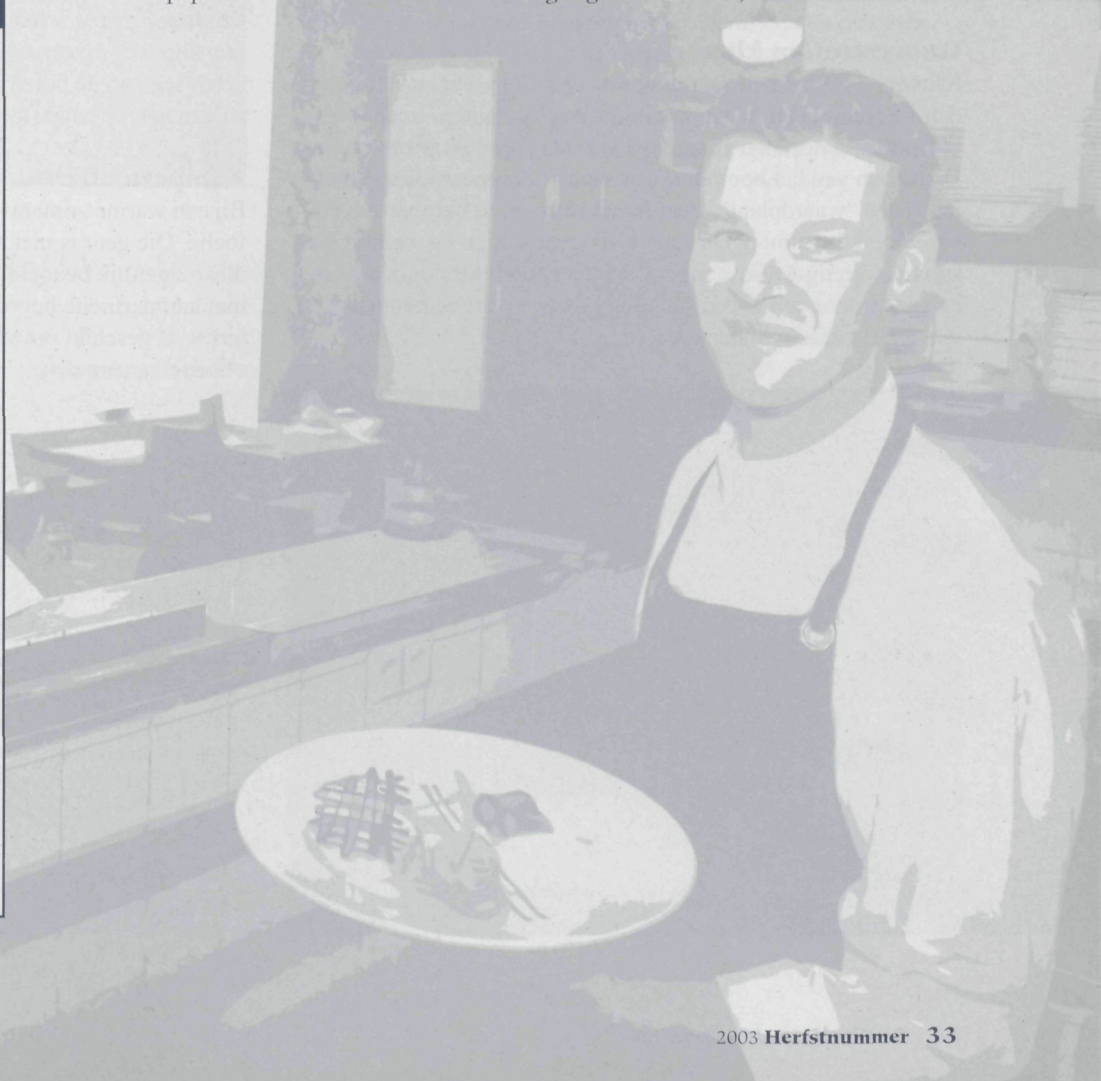
**Vanaf station Nijmegen
ca. 15 minuten lopen.**

**Geopend van woensdag t/m zondag,
18.00-24.00 uur,
3-gangenmenu € 29,-.**

UIT DE REGIO: Sla met witte konten

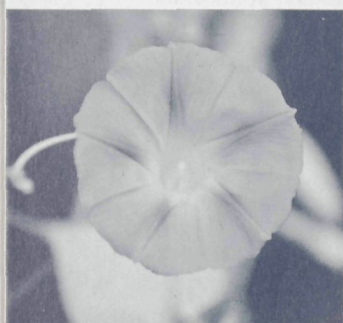
In de Achterhoek hebben 28 biologische boeren en tuinders de koppen bij elkaar gestoken om hun producten gezamenlijk als streekproduct te kunnen verkopen, de Biologische Producentenvereniging Achterhoek.

DistrEko vormt de schakel tussen de 45 afnemers en de boeren. "De boer oogst op bestelling", vertelt Rein van der Werff van Distreko. "Ik heb geen voorraad, alleen een vrachtwagentje en een computer. Twee keer per week haal ik de bestellingen op bij de boeren en breng het direct naar natuurvoedingswinkels en restaurants. Ik lever dus sla met witte konten, dat zie je verder toch nergens?" Boeren bestellen ook producten van elkaar voor de boerderijwinkel, boerenmarkten of voor groentepakketten. "In het begin, in 2001, kwamen de boeren allemaal tegelijk met prei. Nu hebben ze de teelten zo op elkaar afgestemd dat we jaar rond een zo breed mogelijk assortiment kunnen bieden."

Klimplanten

Bij gebrek aan een maatschappelijke ladder hebben klimplanten een groot aantal trucs ontwikkeld om toch omhoog te komen. Leunen op anderen, omhoog slingeren of vasthouden met hechtwortels of ranken zijn beproefde methodes.

Klimtechniek

De eenvoudigste manier van klimmen is om simpelweg een slappe stengel om iets stevigers heen te winden. Haagwinde, bruidssluier en blauwe regen pakken het zo aan. Als kamperfoelie geen stevige buur kan vinden dan gebruikt hij zichzelf als houvast. De meeste klimmers winden rechtsom, maar haagwinde, beter bekend als pispotjes, draait linksom!

Onovertroffen klimop

Klimop heeft het hele jaar door iets extra's te bieden en is het dan ook dubbel en dwars waard om aan te planten. In de dichte bladermassa nestelen graag vogels zoals merel en winterkoning. De rupsen van het boomblauwtje eten onder meer klimopblad, het is een "waardplant". Laat in het seizoen, in oktober-november, bloeit de klimop. De laatste vliegende bijen en wespen maken daar gretig gebruik van. 's Winters houdt klimop z'n blad en is daardoor een goede schuilplek voor overwinterende insecten, zoals citroenvlinders.

Gevarieerd aanbod

Doordat klimmers de hoogte ingaan en prima langs een saaie muur, schutting of hekwerk kunnen groeien is haast overal wel een plek voor ze te vinden. De blauwe regen op het zonnige balkon, de passieflora in het beschutte hoekje naast de keukendeur en tegen de noordmuur doet de klimhortensia het prima. Zo kan de klimop prima schaduw verdragen, tussen de struiken vind hop zijn weg en een overdadig bloeiende clematis onttrekt de schutting van de burens aan het gezicht. In een balkonbak op het zuiden kan de eenjarige ipomoea fraai blauwpaars bloeien.

Kamperfoelie

Bij een warme zomeravond hoort de geur van kamperfoelie. Die geur is niet alleen voor ons aantrekkelijk maar eigenlijk bedoeld voor nachtvlinders. Een met kamperfoelie begroeide pergola dichtbij het terras, is geschikt om van de geur en de nachtvlinders te genieten.

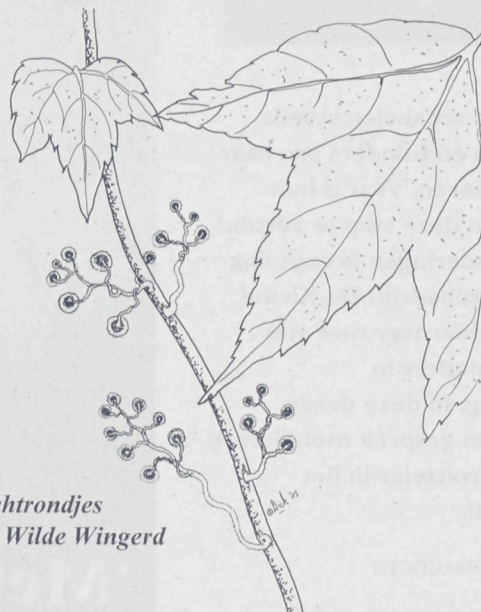

Bloem van
Kamperfoelie

Muren en klimplanten

Veel mensen zijn huiverig voor een wingerd of klimop tegen de muur. Ze zijn bang voor beschadiging van de muur. Dat is maar ten dele waar. Een goede, stevige muur heeft geen hinder van klimmers. In een slechte muur waarin al scheuren zitten kunnen klimmers de zaak verergeren doordat de stengels zich naar binnen werken en vervolgens dikker worden. Hechtwortels dienen alleen voor verankering, ze onttrekken geen voedingsstoffen aan de muur. Wel is het zaak om de planten bij het houtwerk vandaan te houden, de hechtworteltjes beschadigen gemakkelijk de verf.

Wingerd, klimhortensia en klimop houden zichzelf vast met hechtwortels of -schijfjes. Clematis, kamperfoelie en bruidssluier moeten geleid worden en hechten zich niet aan de muur.

*Hechtrondjes
van Wilde Wingerd*

Heggenrank

Een juweeltje onder de klimplanten is wel de heggenrank, te vinden in uiterwaarden, plantsoenen en in struwelen.

Heggenrank werkt zich omhoog met ranken die eerst zoekend in het rond bengelen totdat ze iets aanraken. Vanuit het midden draaien ze zich vervolgens twee kanten op. Het resultaat is een "telefoondraad" met een slag in het midden.

De bloemen zijn heel fraai wit met groen maar springen niet meteen in het oog. Een echte fijnproever onder de solitair levende bijen is de zeldzame heggenrankbij, die alleen de bloemen van heggenrank bezoekt. In het najaar sterft de plant bovengronds af, onder de grond zit een grote knol, daaruit loopt de plant in het voorjaar weer uit. Minpuntje, vooral in een tuin waar jonge kinderen spelen, is de grote giftigheid van met name de helderrode bessen.

Klimplanten op de Kleine Aarde

In de eetbare siertuin op het terrein van de kleine aarde staan klimplanten die zowel sierwaarde hebben als eetbaar zijn. Dubbel plezier dus.

Als afscheiding met denkbeeldige burens is een schutting van betongaas geplaatst. Deze raakt 's zomers geheel begroeid met peulen, kapucijners, snij- en pronkbonen. Naast een feest van witte, lila en rode bloemen leveren deze eenjarige klimmers een smakelijke groent oogst. Inkijk van burens is bovendien een stuk minder. Op en nabij de composthoop groeien pompoenen en Oost-Indische kers. Gewoonlijk zoeken deze gewassen zich een weg over de grond. Regelmatig echter duwen ze zichzelf omhoog en gebruiken een struik of haag als steun. Zo kan het gebeuren dat men reeds in de herfst een kerstboom met prachtig geel tot rode versierselen in de tuin heeft staan, maar dan met heerlijke pompoenen en pittig smakende bloemen van de Oost-Indische kers: een schitterend herfstbeeld.

TEKST: MARCEL D'HONT

FOTO: DKA

In Nederland schakelen steeds meer boeren en tuinders om naar biologisch boeren. Wat is hun motivatie om deze stap te zetten? Welke veranderingen brengt dat mee voor hun bedrijf? De Kleine Aarde praat hierover met vier boeren en tuinders in omschakeling. In deze derde aflevering een gesprek met Gerard van Noord, fruitteler in het Gelderse Tuil.

ANNELIJN STEENBRUGGEN

‘Ik was uitgekeken op de traditionele teelt. Ik was altijd met massaproductie bezig. Steeds méér produceren voor steeds lagere prijzen. Daar had ik geen zin meer in. Ook het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen stond me tegen. Hoewel tegenwoordig de echt giftige stoffen verboden zijn. Op een gegeven moment werd er weer een middel verboden. Dat is het altijd even lastig om daar een alternatief voor te vinden. Toen dacht ik: waarom zou ik niet met alle chemische middelen stoppen en biologisch gaan telen? Ik heb een economische berekening laten maken. Daaruit bleek dat het voor mijn bedrijf ter grootte van twaalf hectare met voornamelijk appelbomen rendabel zou zijn om biologisch te werken.’

Leerjaren

‘Ik heb eerst allerlei cursussen gevolgd. Hier kwam ik met biologische telers in aanraking. Dat beviel me goed. De wereld is iets gemoedelijker. Bij de traditionele telers is er meer concurrentie, die willen altijd beter zijn dan de ander. Biologische telers doen niet zo geheimzinnig, die zijn veel opener naar elkaar. In augustus 2000 ben ik gestart met omschakelen en de komende appeloogst is-

zijn de appels voor het eerst volgens het EKO-keurmerk.’

‘Vorig jaar had ik wel wat pech. Door allerlei omstandigheden had ik een heel slechte oogst, minder dan de helft van wat ik gewend was. Het weer zat tegen en de bomen reageerden anders. Hoe dat kan? Misschien doordat ik geen kunstmest meer gebruik maar dierlijke mest. Ik zie de omschakeljaren als leerjaren. Het is toch een hele verandering en ik sta elke keer voor nieuwe verrassingen.’

Oorwurmen

‘Maar dit jaar gaat het gelukkig enorm goed. Ik heb meer bijen in de boomgaard gezet en minder gesnoeid. Bovendien beginnen de natuurlijke vijanden terug te komen! Bijvoorbeeld de oorwurmen; deze eten graag bloedluizen en bladvlooi-

en. Twee jaar geleden zag ik nog geen enkele oorwurm; nu hebben we aardig wat oorwurmen. Ik heb dit jaar dan ook aanzienlijk minder last van bloedluizen dan vorig jaar. In de bodem hebben we inmiddels ook een actief wormenleven. Toen ik nog niet biologisch werkte, kwam je nog nauwelijks wormen tegen. Als ik nu een oude boom er uittrek, dan zie je volop wormen.’

‘Met deze manier van werken sta je dicht bij de natuur, dat spreekt me wel aan. Traditionele telers zijn natuurlijk ook veel buiten. Maar nu ben ik meer met de bomen bezig. Ik loop er wat vaker langs en kijk er beter naar. Als het kan, verwijder ik al zoveel mogelijk aangetaste appels en bladeren met de hand.’

‘Met biologisch telen sta je dicht bij de natuur’

FOTO: ALEXIS VAN ERP

WORKSHOP EETBARE SIERTUIN DOOR MARJON WEIJZEN

Mooi én smaakvol

Bloemen, groenten, kruiden, bomen, heesters en zelfs eetbare tuinafscheidingen, het kan allemaal, en wat is er nu lekkerder dan aardbeien, Oost-Indische kers of bieslook vers van de plant? Maar soms kom je voor een dilemma te staan: blijven kijken naar de bloem van de daglelie, of eet je 'm op?

ERIC SCHOONES

We praten op een zonnige ochtend in de mooi aangelegde voorbeeldtuin van De Kleine Aarde, terwijl de kikkers vrolijk kwaken. 'Dit is een gemiddelde achtertuin van vijftig vierkante meter. Hier kun je beter een idee geven van de mogelijkheden dan in een park waar je alles laat zien', zegt Marjon. De hovenier heeft de tuin nog extra mooi gemaakt en de bieslook staat prachtig te bloeien onder het pruimenboompje. 'Bij mij was zo iets moois meer toeval', zegt Marjon, die met haar jarenlange affiniteit met moestuinen en biologische groenteteelt, de tuin als vrijwilliger heeft opgezet.

Experimenteren

Het gaat in de workshop vooral om plannen maken. Marjon: 'Het najaar is ideaal om te kijken wat je het volgend seizoen met de tuin of het balkon gaat doen. Aan de hand van foto's of een plattegrond bespreken we verschillende mogelijkheden, vaak integreer je eetbare planten in een bestaande siertuin. Zo kun je een beperkte ruimte optimaal gebruiken, maar er komen ook wel eens mensen naar de cursus die de tuin van hun boerderijtje in Frankrijk mooi willen inrichten.'

Weinig onderhoud

Een eetbare siertuin is helemaal niet moeilijk en vraagt niet veel werk: 'kijk maar naar de kruidentuin. Het werken in de tuin is ook heerlijk geurig door de tijm, salie, lavendel, koriander. Een kleine vruchtboom is ideaal voor wat schaduw, heesters zoals de hazelaar doen het

goed en met bessenhagen of aardperen, met mooie gele bloemen, kun je een prima tuinafscheiding maken.'

Decoratieve kruidenspiraal

Het gaat Marjon Weijzen vooral om mooi en lekker. 'Liflafjes, zoals frambozen vind ik leuk. Vroeger was ik veel strenger, maar ik ben wel een beetje afgestapt van het "survivalvoedsel", het moet ook wel lekker zijn.'

'De Brave Hendrik, met zijn wat bittere smaak en grappige naam, is ook in de voorbeeldtuin terug te vinden. Samen met speenkruid, pinksterbloem en made-liefjes is het een mooie toevoeging in de salade. En een halve cirkel met eenjarige groenten, of een kruidenspiraal, met bovenop de mediterrane kruiden, en onderaan de groene kruiden, zoals peterselie, bieslook, is heel decoratief.'

Het gaat niet, zoals bij de moestuin met vooral eenjarige gewassen, om de opbrengst en daarom past de aardappel niet echt, maar voor Marjon mag hij erin: 'Hij vraagt veel ruimte, maar ik kan zo genieten van een maaltje aardappels uit eigen tuin. De aardappel is toch een klein wondertje. Je stopt er één in de grond, en...'

Eendaagse cursus. zaterdag 18 oktober 2003 (10.00-16.00 uur), € 75,- p.p. inclusief lunch, koffie & thee. Tijdens de workshop wordt een film van Teleac vertoond en alle deelnemers krijgen het boekje De eetbare siertuin van Marjon Weijzen. Aanmelden uiterlijk vrijdag 3 oktober. Meenemen: schets en/of foto's van de eigen tuin.

Muren maken het huis

Bij het plaatsen of verbeteren van (binnen-) wanden en muren wordt steeds beter gelet op de warmte-isolatie. Waar echter zelden aan wordt gedacht is het verhogen van de thermische massa van een muur. Muren met een hoge thermische massa kunnen warmte bufferen en deze geleidelijk weer afstaan aan de ruimte. Dat leidt tot energiebesparing en een aangenaam binnenklimaat.

MICHEL POST

De thermische massa van de muren is laag, met name bij de bovenverdiepingen, waardoor het "caravaneffect" optreedt. 's Zomers te heet, 's winters veel te snel weer afgekoeld. In renovatieprojecten wordt kwistig met gipsplaten gewerkt: gehorig, kwetsbaar, en met een geringe thermische massa. Ook worden bestaande massieve bakstenen muren tijdens renovaties verstopt achter gips waardoor het thermisch effect van deze

muren verloren gaat. Passief gebruik van zonne-energie (veel glas op het zuiden) werkt pas goed in combinatie met veel thermische massa.

Meerdere functies

De functie van een muur beperkt zich niet alleen tot het scheiden van diverse ruimtes; ook de functies stevigheid, warmtebuffering en geluidsisolatie zijn van groot belang.

Het aanbrengen van massa en geluidsisolatie hoeven elkaar niet in de weg te zitten. Geluidsisolatie komt voor een deel immers neer op het aanbrengen van massa. Het aanbrengen van massa en warmte-isolatie zitten elkaar soms wel in de weg omdat ze allebei ruimte vergen.

Isolatiemateriaal kan het beste worden aangebracht aan de koude of koudste kant, zodat de thermische massa van de muur aan de gebruikerskant kan worden benut. Voor buitenmuren is dat dus aan de buitenkant. Het bij renovatie aan de buitenkant inpakken van bijvoorbeeld flats met polystyreenisolatie (piep-schuim) is in dat opzicht positief. De thermische massa blijft behouden en de benodigde ruimte voor warmte-isolatie wordt er aan de buitenkant "bijgepakt".

Tussenmuren

Ook het isoleren van binnenmuren (en niet-woningscheidende plafonds) is een goede zaak. Ten onrechte wordt er vanuit gegaan dat alleen de schil (buitenwanden + dak) geïsoleerd dient te zijn. Maar lang niet altijd is het gewenst om het hele huis te verwarmen. Ruimtes waar niemand woont (zoals veel zolders) mogen best koud zijn. Zonder binnenwand- of plafondisolatie worden ze echter via de wand of plafond door naastgelegen ruimtes toch opgewarmd. Breng isolatie zorgvuldig aan, slordige isolatie werkt al snel beduidend minder goed.

Materialen voor tussenmuren

Alle kunststofmaterialen vallen af. Behalve dat ze slecht zijn voor het milieu zijn ze gehorig, hebben ze extreem wei-

nig thermische massa, zijn ze niet stevig, zijn ze moeilijk af te werken, worden ze snel lelijk en hebben ze vooral een zeer slechte vochthuishouding. Verder zijn ze vaak niet strak en trekken ze snel veel vuil aan. Ook vallen bijna alle flexibele wandsystemen af. Niet alleen omdat ze meestal van kunststof zijn, maar ook omdat de constructie zeer ondeugdelijk is. Zware gordijnen en schuifdeuren werken veel beter. In de Schildersbuurt in Den Haag waar veel allochtonen wonen, worden de huiskamers vaak standaard voorzien van grote houten schuifdeuren. Dit om aparte mannen- en vrouwenvertrekken mogelijk te maken.

Leemstuc

Wie zuiver wil bouwen werkt met kalkzandsteen of eventueel baksteen of, als het niet zwaar mag zijn, met gasbeton. Een beproefd maar arbeidsintensief alternatief vormen wanden van leemstenen of van stroleem. Door de verhouding stro en leem te variëren kan worden gekozen voor meer massa respectievelijk meer isolatie. Alle soorten wanden kunnen bovendien worden afgewerkt met leemstuc. Leemstuc is gemakkelijk aan te brengen omdat het in tegenstelling tot gips of kalk niet snel hard wordt, het heeft veel thermische massa (ook geschikt voor warmtewanden) en een goede vochthuishouding (www.tierrafino.com/nl). Nadeel is de kwetsbaarheid.

Plaatmateriaal

Als er toch licht gebouwd moet worden gebruik je plaatmateriaal. Plaatmateriaal van tropisch hardhout valt af. Ook de meeste andere houten plaatmaterialen vallen af. Triplex, multiplex, MDF, OSB, en spaanplaat bevatten het giftige gas formaldehyde (www.milieucentraal.nl). Gebruik liever gipsplaten (RO-gips is beter dan natuurgips) of gipsvezelplaat (www.fermacell.nl). Om massa in de wand te brengen kan gips ook dubbel worden aangebracht. Ook voor geluidswering bestaan tal van dubbelwandige oplossingen met gips. Massa kan uiter-

Bouwen met volume

Duurzaam bouwen komt in veel opzichten neer op bouwen met volume: volume voor een stevige constructie die eeuwen meegaat, volume voor thermische massa, volume voor veel isolatiemateriaal, volume om ook tussenwanden en -vloeren stevig te isoleren waardoor partiële verwarming beter mogelijk wordt, en volume om een flexibele indeling en flexibel gebruik van de woning mogelijk te maken.

aard ook worden verkregen door de wand te stuken met gips of leem. Een alternatief voor isoleren met glas of steenwol is cellulose of tonzonfolie (www.tonzon.nl). Op plaatsen waar het vaak nat is, bijvoorbeeld in de badkamer, kun je kiezen voor cementgebonden plaatmateriaal.

Proefproject

Het is nog experimenteel maar wie licht moet bouwen en toch veel thermische massa wil realiseren kan gebruik maken van een speciale twee cm dikke pleister-

laag waarin microscopisch kleine ingepakte wasbolletjes zijn opgenomen (750 tot 1500 gram was per m²). Als de temperatuur stijgt smelten de bolletjes, en daar is zeer veel warmte voor nodig. Als de ruimte afkoelt stollen de bolletjes en daarbij komt weer heel veel warmte vrij. De warmtecapaciteit van deze afwerklaag is vergelijkbaar met een 20 cm dikke muur van baksteen. Ook geschikt om ruimte's zomers koel te houden (proefproject: <http://www.rheinneckarweb.de/basf/erleben/3literhaus/>).

Volgende keer: Muurafwerking

Tips, ervaringen en vragen over dit onderwerp kunt u vóór 6 oktober kwijt bij Spijker op de Kop, redactie De Kleine Aarde, postbus 151, 5280 AD Boxtel. E-mail: mail.michel.post@hccnet.nl

MET BIJDAGEN VAN JAN JUFFERMANS,
MARIANNE VAN LUBEK EN MARIE-JOSÉ
MEERTENS.

Tuinieren op je gemak

Bob Flowerdew, Englands eigenzinnige tuincoryfee en levenskunstenaar is het meest bekend van BBC radio- en televisieprogramma's en tuintijdschriften. Een beetje schoppend tegen modieuze trends in tuinieren probeert hij in dit boek de lezer te overtuigen van efficiënt werken volgens ecologische principes. Puttend uit eigen ruime ervaring geeft Bob adviezen over bodembewerking, beheer van onkruid en plagen, inrichting en alle voor komende werk in sier- en moestuin. Het boek staat boordevol praktische informatie over tuinieren, maar dan tuinieren op een wat onconventionele manier. Het is geschreven in spreektaal. Bob vertelt zelf het verhaal, als zijn persoonlijk advies aan de lezer. Je moet het boek of gedeelten daarvan ook echt lezen om bepaalde informatie te achterhalen. Gelukkig is er een goed register in opgenomen. Mooie foto's en tekeningen verduidelijken de tekst. De vertaling uit het Engels is wat moeizaam. Jammer ook van enkele drukfouten. Het is geen boek voor beginners, maar wat meer ervaren tuiniers die natuurvriendelijk willen werken beleven er veel plezier aan. Misschien moet je een beetje fan van Bob zijn om er echt van te genieten.

MJM

Tuinieren op je gemak; resultaat behalen met minimale inspanning, Bob Flowerdew, Abcoude 2003, Fontaine Uitgevers, ISBN 90 5956 017 5, € 24,90.

Beginnende wereldverbeteraars

Tijdens het lezen van de inleiding van dit boek kreeg ik het idee dat de schrijvers zich lekker gingen afzetten tegen de oude actiegeneratie. Maar het pakt anders uit. Het is een sympathiek en compleet

Tuinieren op je gemak

bob flowerdew

Inmaken en bewaren

Wil en Netty Engels-Geurts

boek, vol concrete stappen naar een betere wereld, met vele verwijzingen naar sites. Het blijkt echter niet alleen voor maar ook door beginnende wereldverbeteraars te zijn geschreven. Natasja van de Berg en Sophie Koers beweren bijvoorbeeld dat het bereiken van een eerlijke Voetafdruk met de huidige techniek niet comfortabel haalbaar is. Nou, dan moeten ze toch (nog) eens bij De Kleine Aarde langs komen. Hun angst dat mensen met de Voetafdruk diverse activiteiten gaan afwegen is ongegrond; dat is juist de bedoeling! Dat biologische producten onterecht duurder zijn dan "gangbare" voeding komt helaas niet aan bod. Zonnecellen worden alleen in verband gebracht met verwarming, en niet met stroomgebruik, wat veel logischer zou zijn. De zonneboiler komt vreemd genoeg helemaal niet in het boek voor.

Natasja van den Berg & Sophie Koers

PRAKTISCH IDEALISME

handboek voor de beginnende wereldverbeteraar

In het hoofdstuk over geld maken ze zich druk over merkkleding. Sympathiek is in dit verband dat de auteurs pleiten voor het besteden van geld aan duurzame projecten, in eigen land of verder van huis. Ook hun visie op onze bijdrage aan de eigen woonomgeving is interessant, ook voor gevorderde wereldverbeteraars.

JJ

Praktisch idealisme, handboek voor de beginnende wereldverbe-

teraar, Natasja van den Berg en Sophie Koers, Amsterdam 2003, Uitgeverij Podium, ISBN 90 5759 185 5, € 16,-.

Ouderwets lekker

Eigenlijk had deze recensie in het vorige nummer moeten staan, zodat u de hele zomer al had kunnen profiteren van de recepten uit "Inmaken en bewaren". Maar het boek blijft ook in de herfst actueel voor het verwerken van bijvoorbeeld pompoenen en kastanjes.

De vernieuwde druk is overigens, afgezien van een iets ander kaftje, exact gelijk aan de oude druk van minstens tien jaar geleden. Zelfs de ouderwetse foto's zijn niet veranderd. Maar het blijft een wetenswaardig boek met ruim vijftien inmaakmethoden voor onder andere het maken van jam, zoetzuur en chutneys. Het boek is overzichtelijk ingedeeld en geeft een duidelijke uitleg van elke inmaakmethode. Daarnaast bevat het meer dan 500 recepten, en is er naast het verwerken van bekende (moestuin)producten ook aandacht voor minder bekende en wilde vruchten. Een echte aanrader, zeker voor moestuinbezitters die graag langer willen genieten van hun oogst!

MvL

Inmaken en bewaren, W. en N. Engels-Geurts, Lisse 2001, Zuid Boekproductie, ISBN 90 6248 583 9, € 9,95.

ANALOGIE METER MEEST GUNSTIG

Zonne-energie verrekenen

Stroom uit zonnepanelen is geld waard. Hoeveel is afhankelijk van je eigen directe stroomgebruik, en als je levert aan het openbare net, van het type meter en van het contract dat je met een energieleverancier hebt afgesloten.

MICHEL POST

Een deel van de opgewekte stroom gebruik je direct zelf. Dat is voordelig: je bespaart hetzelfde bedrag als je normaal voor stroom van het openbare net zou betalen (17,47 eurocent per kWh). De stroom uit je zonnepanelen die je niet direct zelf gebruikt lever je via de meterkast aan het openbare net.

Analoge meter

In veel woningen zit een analoge meter (met ronddraaiend wielje). Wanneer de panelen meer stroom leveren dan je zelf gebruikt loopt de teller achteruit. Financieel krijgt zonnestroom zo dezelfde waarde als gewone stroom. Energiebedrijven zijn niet blij met deze situatie omdat ze het volle bedrag moeten betalen. De stroomprijs (4,96 eurocent) én de transportprijs (4,91 eurocent), terwijl niet zij maar jij degene bent die bij levering van zonnestroom gebruikmaakt van de transportcapaciteit. En omdat de meter is teruggelopen is de eerder gebruikte grijze stroom administratief gezien in feite zoek. Daardoor kan over die stroom ook geen regulerende energiebelasting (REB) meer worden berekend (7,6 eurocent).

Negatief gebruik

Zonnestroom leveren met een analoge meter gaat goed zolang je op jaarbasis niet meer stroom opwekt dan je aan het net ontrekt. Als je meer opwekt krijg je namelijk een negatief gebruik en daar kan het elektriciteitsbedrijf niet mee omgaan. Soms denkt de computer dat de teller helemaal is rondgegaan. Wanneer de meterstanden toch juist blijken wordt het

jaargebruik ten onrechte op 0 kilowattuur gesteld. Soms zal men de meter vervangen door een ander type.

De digitale meter

Wanneer de analoge meter wordt vervangen door een digitale meter ben je slecht af (in veel nieuwbouwwoningen zit reeds standaard een digitale meter). Deze meters kunnen niet achteruit lopen. De stroom die je levert gaat in financieel opzicht verloren. "Verdiene" kun je met zo'n meter alleen aan het directe gebruik van je zonnestroom. Om toch tot verrekening van je tijdelijke overschotten aan zonne-energie te komen, is een contract noodzakelijk op basis van een rekenkundige opbrengst.

Rekenkundige opbrengst

Op basis van het gemiddelde aantal zonuren kan worden uitgerekend wat een paneel van een bepaald vermogen oplevert. Dat bedrag wordt dan gewoon van de rekening afgetrokken. De vergoeding ligt rond de 7 eurocent, lager dan de prijs van stroom uit het openbare net. Een uitkomst voor mensen met een digitale meter maar nog veel gunstiger voor mensen met een analoge meter. Die 7 eurocent komt namelijk gewoon bovenop de voordelen die de analoge meter vanwege het achteruit lopen toch al bood, dus $7 + 17,47 = 24,47$ eurocent per kWh.

Teruglevermeter

De teruglevermeter is een digitale meter die apart registreert hoeveel stroom er aan het openbare net wordt geleverd. Een veel toegepaste meter is de Siemens

S2AS-300. De hoeveelheid stroom die aan het openbare net wordt geleverd is met zo'n meter precies bekend. De vergoeding verschilt per contract. Bij Eneco krijg je 7,22 cent, bij Essent 22,5 cent per kWh. Bij Echte Energie bij meer dan 10 panelen 23 cent per kWh. Met de nieuwe MEP-wet blijven deze prijzen helaas niet gehandhaafd. Prijzen van rond de 23 cent zullen op ongeveer 15 cent uitkomen.

DAT ZIT 'LEKKER'

De WereldModeWinkels verkopen originele stoffen, kleding en accessoires van het merk Sari.

Voor mensen die willen dat hun kleding lekker zit, ook wat betreft mensenrechten en milieu!

www.sari-textiel.nl

WereldModeWinkels vindt u in: Pijnacker
015 3699541 Amersfoort 033 2570400
Dalfsen 0529 435468, Joure 0513
413390, Eindhoven 040 2125565,
Langedijk 0226 320242, Sittard 046
4520436, Scheveningen 070 3317433
Oene 0578 641692, Zevenaar 0316
525612, Gent(B) 0032 92244455
Zolder(B) 0032 478 254912

CURSUSSEN

Vraag onze cursusinformatie:

AGRO IMPULS
cursussen en adviezen
Weidepolder 18
5235 VB 's-Hertogenbosch
073 - 6428750
www.agro-impuls.nl

BIOLOGISCHE TEELTWIJZE

cursussen op het gebied van:

- Kippenhouderij
- Schapenhouderij
- Geitenhouderij
- Fruitteelt en -verwerking, vruchtbomen snoeien
- Kaasmakerij

ZONNE-ENERGIE

'Waarom zouden we de zon alleen maar gebruiken om bruin te worden?'

Gemakkelijk
Onafhankelijk
Innovatief

Duurzaam
Milieubewust
Betaalbaar

WWW.SOLARMARKET.NL

te warm gehad ?

gratis koelte..
met Homatherm isolatie.

van

www.WARMTEPLAN.nl

0575 564805

dit jaar hoogste tem
e verkoop van aircor
renhoge energiekos
ren koelwater tekort
ktie van electriciteit
enhang met broeika
dan 5000 hittedoden
toegestaan te sproei
ar nog meer CO2 de
wetenschap is het ni

atelier jan franssen

bouwbiologische binnenhuisarchitectuur

wonen in een gezond huis,
interieuradvies en ontwerp
van woon- en werkruimten,
advies bij renovatie en ver-
bouwings- plannen, tekeningen
voor bouwvoorstellen.

026 443 75 83

Paterstraat 12 6828 AH Arnhem

BOS

**OPEN HAARDEN, KACHELS
AGA FORNUIZEN**

Waalweg 28, 3999 NS Tull en 't Waal (bij Nieuwegein Zuid)
tel: 030 601 96 70, fax: 030 601 96 71
Open van di. t/m zat. van 09.00-17.00 uur.

**Woodward -
hartstocht voor hout**
'Hout is mooier als je de
herkomst kent'

www.wdwr.com
www.wdwr.com
thedingsweert 3
kerk-avezaath
0344 634 683
jos@wdwr.com

Meubels, timmerwerk, interieur,
sokkels. Ecologische materialen. FSC-
hout & hout uit de regio.

WATER-ENERGIEBESPAREND!

- Clivus Multrum recycle/compost toiletten (voor 2 tot 200 personen)
- Grijswater zuiveringsinstallatie
> riolering overbodig
- Regenwateropvang & zuivering
- Water en energiebesp. onderdelen voor kranen, douches en toilet
- >80% drinkwaterbesparing

ECOSAVE

Bel of schrijf voor onze producten:

Noorderbaan 25 Biddinghuizen (NL) 0321 332038
Flierenbos 67 Arendonk, België 014 672004

BIO
ECOLOGISCH
Schildersbedrijf

Kees Rolsma

**Specialist in
Natuurverven**

Tevens lijnolieverf makerij

Oude Boekeloseweg 11 7553 DS Hengelo Ov.

Tel. +31 (0)74 - 250 88 39

Fax +31 (0)74 - 250 87 20

Donderdag + Vrijdag: 19.00 tot 21.00 uur

Zaterdag: 10.00 tot 16.00 uur

Originele producten uit Niger, Burkina Faso en Mali

Grote collectie ecologisch gelooid tassen,
portefeuilles en poefs uit Niger.

Ook uit Niger: sieraden zilver
Uit Mali: sieraden koper en brons

Voor verkoop of een presentatie met informatie:

Tahoua Import
Korte Scheidingsweg 35
3312 JM Dordrecht
tel.: 078-6135431, tahoua@hetnet.nl

Een prachtig fotoboek als gids door de Meierij

Auteur: Piet de Jongh
Fotograaf: Piet Pullens
ISBN: 90-75365-59-4
Omvang: 160 pagina's
Prijs: € 24,95 (excl. verzendkosten)
gebonden uitgevoerd

Het kijk- en leesboek *Landschap met karakter* laat zien hoe mooi de Meierij is. Het agrarisch gebied in de streek tussen Eindhoven, Tilburg, Waalwijk en 's-Hertogenbosch bevat zoveel fraaie elementen van natuur- en cultuurhistorische betekenis, dat hier het gewone al bijzonder is. Dit schitterende landschap wordt met ruim 200 kleurenfoto's van fotograaf Piet Pulles in beeld gebracht.

Aan de hand van de beken in dit gebied - de Dommel, de Aa, de Beerze, de Stroom en de Zandley - wordt u rondgeleid door de Meierij. Panorama's van beken, vennen en het oud agrarisch cultuurlandschap passeren de revue, maar ook beelden van watermolens, oude boerderijen en bijzondere dorpen.

Net als in de rest van Nederland, zoekt ook de provincie Noord-Brabant ruimte voor allerlei functies die we in het buitengebied willen uitoefenen. Deze ontwikkeling maakt dat cultuurlandschappen sterk onder druk staan. Oude ontginningspatronen, bijzondere agrarische bouwwerken, intieme plekjes in de dorpen en indrukwekkende landgoederen, vormen onvervangbare erfgoederen waar we zuinig op moeten zijn.

Landschap met karakter geeft in woord en beeld een prachtige indruk van een uniek stuk Brabant.

BESTELLEN ?

WWW.AENEAS.NL

Aeneas
Uitgeverij van vakinformatie bv

geeft duurzaam meer inhoud

Postbus 101, 5280 AC Boxtel

T (0411) 65 00 85

F (0411) 65 00 80

DE SPIRITUELE UITDAGING

bres

Het onafhankelijke tijdschrift *Bres* onderscheidt zich met originele artikelen op het gebied van kunst, religie en wetenschap, voor de lezer die diepgang zoekt in een vluchtige en oppervlakkige wereld.

Verschijnt 6 x per jaar, 144 pag., rijk geïllustreerd.

Prijs € 7,50; jaarabonnement € 37,50

Verkrijgbaar in boek- en tijdschriftenhandel.

**OF WORD OOK ABONNEE
EN PROFITEER BOVENDIEN VAN
HET WELKOMSTGESCHENK.**

Uitg. Bres B.V., Postbus 3296, 1001 AB Amsterdam

☎ (00 31) (0)20 - 624 34 42 of 627 85 10

www.brespublishing.com

www.bresmagazine.com

EKOGRAS®

DAKBEGROEIING

Ook voor uw dak?!

- keuze uit verschillende vegetatie's
- toepasbaar bij nieuwbouw en renovatie
- geluidsreductie tot 46 Db
- onbeperkte levensduur
- bestaande uit milieuvriendelijke materialen
- tevens leverbaar als "Doe Het Zelf" pakket
- **NIEUW Sedumroll;** voorgekweekte vegetatiematten voor aanwending in de tuin, op balkon, in bloembakken, etc.

voor aanvraag documentatie: Rozenbogerd 2
5301 KD Zaltbommel
Tel. 0418- 512927
Fax 0418- 515277
Dhr. Hobo
www.ekogras.com

HOEVE VERTROUWEN

Bloembollen uit biologische teelt

Geteeld zonder bestrijdingsmiddelen en kunstmest, dus met minimale belasting van het milieu.

Onze catalogus met 120 voorjaarsbloeiërs versturen wij vanaf augustus tot half oktober.

Aanvragen door € 2,00 op giro 836780 t.n.v.

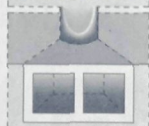
Hoeve Vrouwen te Wieringerwerf.

o.v.v. KA

tel: 0227 501637 fax 502410 internet: www.ecobulbs.nl Skäl 6170

ECOSTOVE

**ZON, HOUT en
WATER**

ECOSTOVE
ecologische
warmte-systemen
Schoolstraat 8
5866 AX Swolgen
telefoon: 0478-692716
telefax: 0478-691626

SPEKSTEENKACHELS

Een warmtebron in harmonie met mens en milieu

- importeur Spiess accumulatie kachels met c.v. systeem
- importeur Top-Stone speksteenkachels
- MAATWERK in speksteenkachels
- Eigen modellen
- 4 soorten speksteen leverbaar

e-mail: ecostove@ecostove.nl
internet: www.ecostove.nl

'T KASTANJEBOS

TUINBOUWERS MET HART VOOR HET MILIEU®

*Duurzame én milieuvriendelijke houttoepassingen voor tuin en erf,
in kastanje, robinia, eik, lariks, of douglas.
Oók in thermisch verduurzaamd hout.*

Voor informatie of folder:

Hoogstraat 6 3956 NA LEERSUM
tel.: 0343-522031 fax: 0343-522641
e-mail: info@kastanjebos.nl

- schuttingbouw
- tuinschermen
- pergola's
- hekwerk
- prieeltjes
- tuinmeubilair

Ja

Graag ontvang ik gratis uitgebreide informatie over

- ecologische ☐ keukens ☐ meubels
☐ AURO natuurverven
☐ **Storke**

Naam _____ m/v

Adres _____

Postcode _____

Woonplaats _____

Tel. _____

Vul in en stuur op naar Splinter, Antwoordnummer 3099, 8000 WB Zwolle, tel. (039) 460 13 00.

meubelmakerij
Splinter

Natuurlijk wonen

KEUKENS

Ecologisch bouwen.

Dubomat

Levert milieuvriendelijke en gezonde bouwmaterialen zoals:

- Cellulose-vlas-houtvezelisolatie
- EPDM dakbedekking gras-sedumak
- Leemstuc leemfinisher FSC hout

Dubomat Goirle
Geitenhoef 21
5051 JZ Goirle

Tel/fax 013 530 32 66
Mobiel 06 214 277 39
Bezoek op afspraak

wonen en
werken in
zelfbeheer

Wonen in *Woon- werkpand de Rafter* betekent: op milieuvriendelijke en democratische wijze beheren en besturen, zelf je directe leefomgeving bepalen en gezamenlijk zorg dragen voor het pand en het bijbehorende natuurgebied.

Als je je kunt vinden in deze idealen, dan is de Rafter misschien iets voor jou. Kijk op www.derefter.nl of kom naar een rondleiding (elke eerste zondag van de maand om 15.00 uur vanuit ons café) Telefoon: (024) 323 52 59.

Graanvlokken van de Halm

Al jaren heerlijke biologische graanvlokken en muesli's van een schone landbouw

Heeswijk-Dinther, tel. 0413 29 30 90

Begin een goed milieu
in eigen land!

OG raanpletterij

DE HALM
Heeswijk-Dinther

Duurzaam Bouwen

Dan kiest U voor een halogeenvrij rioleringsysteem.

Polypropyleen (PP) een verantwoorde keuze voor alle rioleringsystemen !

Twebo Tubes

TWEBO TUBE B.V.

IJZERSTEDEN:10

7547 TB ENSCHEDE

TEL:053-434 02 05 FAX:053-434 04 15

DE KELTENHOF

NATUURLIJKE VASTEPLANTENKWEKERIJ

Nú investeren in een weelderig voorjaar:

bollen voor verwildering

Ook verzending mogelijk, bestellijst GRATIS.

Openingstijden: do. t/m za. van 9.00 tot 17.00 uur en na afspraak.

De Keltenhof gebruikt geen bestrijdingsmiddelen en is selectief in het gebruik van meststoffen.

UNIEK IN NEDERLAND

DE STOFFELHOEVE
ZWITSERSE TEGELKACHELS

Grote collectie Oude en Antieke
ZWITSERSE TEGELKACHELS

- uitstekend geschikt voor ons zeeklimaat
- aangename stralingswarmte
- een van de rendementsvolle kachels
- keuze uit 150 stuks van de meest eenvoudige tot de mooiste versierde kachel
- variërend in gewicht van 75 - 350 kg

DE STOFFELHOEVE

STATIONSWEG 86, 5807 AC OOSTRUM-VENRAY (LB)
TELEFOON 0478 580361/585956 www.stoffelhoeve.nl

VRAAG VRIJBLIJVEND INFORMATIE

ZATERDAGS GEOPEND OF NA TELEFONISCHE AFSpraak

VEELZIJDIG EN CONTROLEERBAAR

DAT MAAKT DE ESSE ZO'N SUCCES IN DE KEUKEN

Beleef de ongeëvenaarde kook- en gebruiks- mogelijkheden van de ESSE Cooker Handgemaakt en beschikbaar op gas en elektra. De thermostatisch regelbare gietijzeren ovens en de "dogbone" kookplaat zijn snel op de gewenste temperatuur. ESSE een solide en betrouwbare vriend voor het leven voor de prijs van 6.100 euro incl. plaatsing.

www.ouzedale.co.uk

THE AUTHENTIC ORIGINAL SINCE 1854

ESSE Cookers & Stoves Nederland
0411-686.494 of 06 292 389 18 of p.w.kershof@freeler.nl

AURO

NATUURVERVEN

Bescherm met vrolijke kleuren

Een belangrijk gedeelte van de productie van AURO natuurverf vindt plaats in de natuur zelf, door fotosynthese in de planten: AURO natuurverf komt tot stand door medewerking van de zon. AURO natuurverf herkent u aan haar milde geur, haar zachte glans en de redelijke droogtijd.

AURO INFORMATIE

Website: www.auro.nl

Email: info@auro.nl

Tel: 035 - 69 45 717

Fax: 035 - 69 41 799

Op zoek naar een nieuwe medewerker?

Toe aan een andere baan?

Groei in Werk

brengt werkgevers en werkzoekenden in de antroposofische en "groene" sector bij elkaar.

- Onderwijs
- Biologisch-dynamische sector
- Therapeutische sector
- Financiële sector
- Detailhandel
- Bouwnijverheid
- Administratieve sector
- automatisering etc.

Een uitgebreide database,
dus méér kans op slagen!
Vraag gratis en vrijblijvend
de folder aan.

Groei in Werk
Oude Terheijdenseweg 49
4815 CM Breda
076 - 571 8230
e-mail: martienh@wanadoo.nl
www.groeiinwerk.nl

Adverteren

BEL

Heleen Petter

0411- 684921

KOU..? VOCHT..?

Elk gebouw voor eeuwig droog en goed geïsoleerd met ISOSCHELP[®], de beste start van duurzaam bouwen.

Zowel bij nieuwbouw als renovatie, onder beton- of houten vloeren.

Boven een droge ISOSCHELP[®]-laag is ventilatie niet nodig.

www.isoschelp.nl

isoschelp[®]
natuurlijk goed

ISOSCHELP postbus 150 4400 AD Yerseke
Tel. 0113 572626 Fax 0113 573430

Natuurlijk slapen op uw Green Sleep Matras

Wat maakt een Green Sleep matras bijzonder?

- De kern is van 100% natuurrubber
- De Matrashoes is afritsbaar en bestaat uit onbehandelde katoen, wol en wildzijde
- Perfecte rugondersteuning
- Natuurlijke holling/bolling blijft
- Green Sleep matrassen kunt u krijgen in iedere maat en voor elk gewicht
- Optimaal slaapcomfort

Andere Green Sleep producten:

- Flexibele Bedbodems
- Vier Jaargetijden Dekbedden
- Lakens en Dekbedovertrekken
- Diverse soorten bedombouw

Informatie:

- Voor een persoonlijk advies kunt u terecht in onze showroom in Zutphen
- Wij sturen u graag per omgaande documentatie

Puur natuurlijke materialen
100% natuurrubber
Onbehandelde katoen
Wol en wildzijde
Voor optimaal slaapcomfort
Gratis bezorgen in Nederland

BINORM

Zutphen

Green Sleep Slaapcomfort & Stokke Studio

Green Sleep

TURFSTRAAT 6 - 8, 7201 KG ZUTPHEN, TEL. 0575 - 51 20 15
www.binorm.nl E-mail: binorm@binorm.nl

Groene handen?

Maak dan kennis met

moestuin

3 Maanden voor slechts € 8,00

Meldt u aan voor een proefabonnement op: www.moestuin.nl of bel: (0575) 51 55 15

Graanmolens	Muesliwalsen	Rookovens	Sapapparatuur	Pasta maken
IJs maken	Drogen	Waterfilter	Tahin	Hooikist

De Natuurlijke Molen
Reehorsterweg 21 b 6717 LD EDE Tel. 0318 642944
Internet www.natuurlijkemolen.com

ECOFYT

voor meer informatie of brochure:

De Schepen 17 5688 VM OIRSCHOT
Tel: 0499-550328 Fax: 0499-550329
e-mail: info@ecofyt.nl
internet: <http://www.ecofyt.nl>

Zelf uw afvalwater zuiveren!

HELOFYTENFILTERS

ONTWERP & AANLEG

Milieuvriendelijk
Maatwerk
Eenvoudige techniek
Rendabel
Gebruiksvriendelijk
Onderhoudsarm
Zéér laag energieverbruik
Hoge reinigende prestaties

lid
nati
sectie IBA

Betaalbare brochure nodig?

De Groene Reclameadviseurs zijn:
voordeliger, creatiever, milieuvriendelijker
Voor uw complete huisstijl, logo, brochure, folder, poster, advertentie, tijdschrift. Van idee tot eindproduct. Alleen voor bedrijven, verenigingen en stichtingen met een duurzame visie.

De Groene
Reclameadviseurs

kwaliteit met 't juiste gevoel

www.degroenereclameadviseurs.nl

tel. 0182-570290

creatieve tuinontwerpen advisering en cursussen
ecologische tuin aanleg en onderhoud
met milieuvriendelijke oplossingen

Lid wilde weelde (vakwerk Natuurlijke omgeving)
Lid vhg (hoveniers en groenvoorzieners)

bezoek onze showtuin
(Jodendijk 25 Eefde)

www.gorris.nl
info@gorris.nl

Tel 0575-543472

*Geld besparen als de zon schijnt,
als het regent of als het waait
met alternatieve energie!*

- * Regenwatersystemen
- * Zonnepanelen
- * Windmolens
- * Energiebesparing
- * Adviezen

dbcom

Voor particulieren en bedrijven.
Vaak subsidie mogelijk.
Kijk op onze internet site www.dbcom.nl
of bel 0499 392261

Portugal

Midden in het dorpje Covas, 65 km ten oosten van Coïmbra, vindt u Casa do Vizinho, een 200 jaar oud typisch Portugees landhuis. Een drietal appartementen biedt u alle comfort en in de grote tuin kunt u, in de schaduw van de olijfbomen, genieten van een weids uitzicht over het dal.

Dit is dé plek om tot rust te komen, middenin een ongerepte omgeving die ideaal is voor wandel- en fietstochten. En de Portugese maaltijden in de pittoreske restaurantjes maken de vakantie compleet.

Informatie: www.portugalvakantie.info
tel 06 - 1266 5345 of 06 - 5157 7140

www.debundel.com

NATUURLIJK WOONT U BETER

DEBUNDEL

winkels voor natuurlijk wonen

Arnhem **Woonwinkel Atrium**
Wielakkerstraat 14 - (026) 351 02 04

Nijmegen **Atrium Daalseweg**
109 - (024) 323 45 41

Rotterdam **Vanbinnen**
Mariniersweg 1 - (010) 240 93 79

AQUAMARIJN
natuurverf

**Natuurlijk
waterverdunbaar!**

Bel voor meer info of voor een
verkooppunt bij u in de buurt:

0255 - 54 84 40
www.ursapaint.nl

(be)spaarbrander

Die fantastische, milieu- en brandstofbesparende
Tigchelkachels van Tigchelaar kunt u laten bouwen
(gaat u ondertussen alvast wat hout hakken...),
maar ook heel gemakkelijk zelf bouwen
(begint u gelijk al met besparen...).

Vraag -vrijblijvend- eens om een advies op maat:

TIGCHELAAR
TEGELKACHELS
TEGELKACHELBOUW & ZELFBOUW

Haedstrijtte 26
9008 SR Reduzum
Telefoon: 0566 602171
Fax: 0566 601971
info@tigchelkachels.com
www.tigchelkachels.nl
Bezoek showroom
op afspraak

Gezonde materialen?

bouwen met ambitie

Bezoek VIBA EXPO, Europa's grootste
permanente tentoonstelling op het gebied
van duurzaam en gezond bouwen.

Eco-bouwmarkt / Open dag
9 oktober 2003

Viba • Veemarktkade 8 • Gebouw b • Postbus 772 • 5201 AT
Den Bosch • Telefoon: 073 - 621 69 43 • Fax: 073 - 624 03 33
E-mail: info@viba-expo.nl • Bezoek nu onze site:
WWW.VIBA-EXPO.NL

SCOT-LOGS FINN

www.finn-logs.nl

073-5116344

De mooiste houten huizen van Nederland

**Al
23 jaar
warmste vloer
droogste kruipruimte**

TONZON

Thermoskussen

3 luchtkamers

$R_m = 3,80$

1 luchtkamer

$R_m = 2,40$

TONZON Vloerisolatie

Luchtkussenfolie (facultatief)
Versterkt opdrijvend vermogen

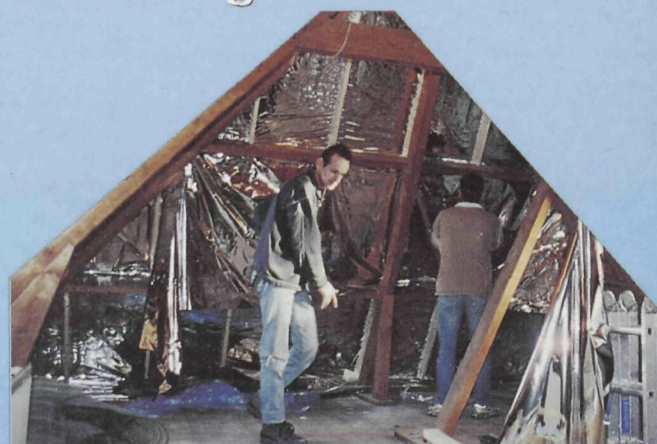
Bodemfolie, μd 130 m
Stevig grondzeil, stopt verdamping

Hoogste isolatiewaarde laagste milieubelasting

De Rd-waarde van het Thermoskussen met drieluchtkamers bedraagt maar liefst 3,80 m²K/W. (TNO Bouw ; Rapport 2001-GI-KB-R044). Deze zeer hoge isolatiewaarde in combinatie met de perfecte pasvorm zorgt voor de warmst mogelijke vloer en de hoogste energiebesparing. vocht- en schimmelproblemen onderin de woning verdwijnen met deze aanpak als sneeuw voor de zon evenals de muffe geur die nu nog veel benedenwoningen kenmerkt. Daarbij daalt de concentratie huisstofmijten significant door het droge klimaat in de vloerbedekking. De zeer hoge isolatiewaarde gaat gepaard met veruit de laagste milieubelasting zoals blijkt uit de NIBE-milieu-classificatie voor vloerisolatiematerialen. De droge isolatie kan veilig worden toegepast bij houten vloeren.

Ook voor muur en dakisolatie

Het Thermosheet is het ideale isolatiemateriaal voor het isoleren van (steens)muren aan de binnenkant. Hiermee kan met minder ruimteverlies toch een hogere isolatiewaarde worden bereikt tegen lagere kosten. Ook beschoten en rieten daken kunnen hiermee perfect worden geïsoleerd en winddicht gemaakt. Verdwenen zijn de broeierig hete zolders in de zomer en die hinderlijke tocht in de winter. Vraag info met CD-Rom.

Thermosheet

$\lambda_{eq} = 0,0292 \text{ W/mK}$